Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 276 (10568) | 1977 чылдың ноябрь 23, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

АКАДЕМИЯНЫҢ СЕССИЯЗЫ

Ноябрь 21-де Москвага Көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг бүгү-эвилел академиязының Улуг Октябрьның 60 чылынга тураскааткан сессиязы болган. Ооң киржикчилери Совет эрге-чагырганың чылдарында бистиң чуртувуска аграр эртеминиң чедиишкиннерин болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдер талазы-биле эртемденнерниң мурнунда туруп турар сорулгаларны чугаалажып көргеннер.

СЭКП Төп Комитединиң, Совет чазактың хүн бүрү үндүрүп турар сагыш салыышкынының ачызында бистиң чуртувуста көдээ ажыл-агый эртеми бүдүрүкчү улуг күш болуп, мал болгаш чер ажылын көдүреринге мурнакчы идеяларның нептерединчизи болу берген деп, ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министри В. К. Месяц, Көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг бүгү-эвилел академиязының президентизи П. П. Лобанов, ол академияның академиктери В. Н. Ремесло, И. И. Синягин болгаш өскелер-даа демдеглээннер.

Ол академияның даштыкыда кежигүннери — БУР-нуң, ВУР-нуң, ГДР-ниң, РСР-ниң, ЧССР-ниң, Индияның болгаш өске-даа күрүнелерниң эртемденнери байыр чедирген.

Сессияның ажылынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы З. Н. Нуриев, СЭКП ТК-ның көдээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи В. А. Карлов киришкеннер.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөрткү чыыжының алдыгы сессиязы

ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ

Ноябрь 21-де Кызыл хоорайга Тыва АССР-нин Дээди Совединиң дөрткү чыыжының алдыгы сессиязы болган деп мурнунда дыңнаткан болгай. Аңаа «ССРЭ Конституциязынга, СЭКП ТК-ның октябрь (1977 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязынга илеткелинге холбаштыр республиканың улус депутаттарының Советтериниң сорулгалары» деп илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. ОНДАР кылган.

Коммунистиг партияның XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүсеткишаан, бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүң байдалында Совет күрүнениң амыдыралында бот-боттарының аразында харылзаалыг ийи болуушкунну — ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганын болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылын уткааннар деп, илеткелчи чугаалаан. Совет улустуң, социализмниң акы-дунмалышкы чурттарының улустарының улуг чедип алыышкыннарында, амгы делегейниң өндүр чаагай чаартылгаларында баштайгы тиилелгелиг пролетар революциязының бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазы улам-на долузу-биле илереттинген.

Бо хүн бистиң чуртувустуң бүгү байлак чүүлдери, совет кижилерниң социал бүгү чаалап алыышкыннары, Совет Эвилелиниң чедиишкиннери, ооң бүгү делегейде өзүп турар ат-алдары ленинчи улуг идеяларның тиилелгези дээш совет улустуң маадырлыг улуг демиселин баштап турар Коммунистиг партияның мерген удуртулгазының түңнели болур.

1977 чылдың октябрь 3-те болган СЭКП ТК-ның Пленуму СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, Конституция Комиссиязының Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) төлевилелиниң болгаш ону бүгү улустуң чугаалажып көргениниң түңнелдериниң дугайында» илеткелин чугаалажып көрген. Эш Л. И. Брежневтиң илеткелин бүрүнү-биле болгаш долузу-биле пленум чүүлдүгзүнүп көрген болгаш Конституцияның төлевилелин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының ээлчег чок чедиги сессиязынга чугаалажып көөрү-биле киирген.

Эш Леонид Ильич Брежневтиң тодаргай илеткелиниң утказын, Үндезин Хоойлунуң чүүлдерин бодап көрүп тура, совет хамааты бүрүзү бодунуң социалистиг Төрээн чурту, ооң удуртулгазы-биле чурту бистиң улузувустуң чаартып тургусканы, кижи төрелгетенниң социал депшилгезинге ооң мурнакчы ролюн бадыткаан Ленинниң улуг партиязы дээш чоргаарап турар. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чаа Конституцияны хүлээп алган ол хүнү — 1977 чылдың октябрь 7-ниң хүнү делегей төөгүзүнге, бистиң чуртувустуң маадырлыг чыл демдеглелинге чайыннанчак арын болуп артып каар.

Эш Л. И. Брежневтиң мынча дээн сөстери совет кижи бүрүзүнүң сагыжынга кезээде артып калыр: «Чылдар, хөй чылдар эрте бээр, ынчалза-даа бо октябрь хүннери улустуң сагыжынга, улустуң эрге-чагыргазының ленинчи принциптериниң ёзулуг тиилелгезиниң чайыннанчак херечизи болуп кезээде артып калыр. Коммунизм оруу-биле бистиң ниитилеливистиң бурунгаар шимчээшкини болган тудум чаа Конституцияда илереттинген социалистиг демократияның улустуң эрге-чагыргазының, улустуң эрге-ажыктарынга эрге-чагырганың кончуг улуг чогаадыкчы аргалары улам-на долузу-биле илереттинер».

Чаа Конституцияны тургусканын совет кижилер ленинчи партия-биле, эш Леонид Ильич Брежневтиң ады-биле чөптүг-биле долу үндезинниг холбап турар. Ол улуг болгаш харыысалгалыг ажылга партияның болгаш күрүнениң удуртукчузу болур ооң шылгараңгай аргалары чаа күш-биле илереттинген. Марксисчи-ленинчи теорияны хөгжүдеринге, сайзыраңгай социализмниң чугула айтырыгларын ажылдап кылырынга болгаш коммунистиг идеалдар дээш бүгү делегейге төөгүлүг демиселге, бүгү делегейге быжыг тайбың дээш демиселге ооң шылгараңгай салыышкыны дээш эш Леонид Ильич Брежневке Карл Маркс аттыг Алдын медальды тывысканын совет улус улуг сеткил ханыышкыны-биле уткаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының бүгү киржикчилери совет улустуң тура-соруун илереткишаан, Конституция Комиссиязының Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң ажыл-чорудулгазынга бедик үнелээшкинни берген болгаш кол чагыгны улуг сорук киришкин-биле күүседип — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Конституциязы дээш чаңгыс үн-биле бадылааннар.

Чаа Конституция — ол болза Совет күрүнениң алдан чыл дургузунда хөгжүлдезиниң мөөңнеттинген түңнели болур. Үндезин Хоойлуда сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң, ооң экономиктиг болгаш политиктиг системаларының, социал тургузуунуң база сагыш-сеткил талазы-биле хөгжүлдезиниң, даштыкы политиказының долу характеристиказы бердинген. Ында социалистиг демократияның эң улуг чаалап алыышкыннары, хамаатыларның калбак эргелери болгаш хүлээлгелери, ССРЭ-ниң национал-күрүне тургузуу, күрүне эрге-чагыргазының болгаш эргелеп башкарылганың дээди органнарының системазы, улусчу депутаттарның ажыл-чорудулгазын организастаарының демократтыг принциптери тайылбырлаттынган.

Совет ниитилелдиң амыдыралынга Коммунистиг партияның удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюн ССРЭ-ниң чаа Конституциязында хоойлу ёзугаар быжыглааны, бүгү совет улус-биле бир дөмей, Тываның ажылчы чоннары изиг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткаан. Совет кижилер СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын, ооң ленинчи Төп Комитединиң могаг чок ажыл-чорудулгазын бүрүнү-биле болгаш долузу-биле чүүлдүгзүнүп турар.

Конституцияның төлевилелин чугаалажып көөрүнге коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер, чурттакчы чоннуң бүгү кезектериниң, бүгү нацияларның болгаш биче улустарының төлээлекчилери — чүс дөртен миллион ажыг кижи киришкен. Конституция төлевилелин бүгү улус чугаалажып турда, маадырлыг ажылчын аңгы, колхозчу тараачыннар болгаш улусчу интеллигенция, бүгү совет кижилер СЭКП ТК-ны, Совет чазакты долгандыр бодунуң сырый каттыжыышкынын база катап көргүскен.

Эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айытканы ышкаш, бүгү улустуң чугаалажып көргени Конституция төлевилелин элээн экижидеринге, аңаа элээн немелделерни, тодарадыышкыннарны болгаш чазалгаларны киирер арганы берген. Төлевилелди экижидеринче угланган аңгы-аңгы чүүлдерге чазалгалар дугайында ниитизи-биле дөрт чүс муң хире саналдар кирген. Конституция комиссиязының саналдааны-биле Дээди Советтиң сессиязы төлевилелдиң 110 чүүлдеринге өскерилгелерни киирген болгаш соңгукчуларның чагыгларының дугайында чаа чүүлдү немээн. Конституцияның төлевилелинде сессияның ажылының үезинде депутаттарның саналдарын барымдаалап көрген.

Бистиң республикавыстың ажылчы чоннары Конституцияның төлевилелин изиг-биле чүүлдүгзүнүп көрген. Чугаалажып көрүүшкүнге партия хуралдарын, ажылчы чоннарның коллективтеринге болгулаан 1811 митингилерни болгаш хуралдарны, бүгү чер-чер Советтериниң сессияларын тураскааткан. Аңаа 627 депутат санал берген. Конституция төлевилелин чугаалажып көөрүнге ниитизи-биле 150 муң ажыг кижи азы республиканың барык-ла бүгү улуг назылыг чурттакчы чону киришкен.

Октябрьның чаалап алыышкыннарының аразында онзагай черни национал айтырыгны шиитпирлээни ээлеп турар деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Совет ниитилел — ол болза бүгү нацияларның болгаш биче улустарның юридиктиг болгаш херек кырында дең эргези хандыртынган, национал күрүнелиг чорук доктаамал сайзыраңгайжып турар ниитилел болур деп, чаа Совет Конституцияда айыткан.

Бистиң партиявыстың ленинчи национал политиказының чайыннанчак чижектериниң бирээзи болза, Совет Тываның бүгү талалыг хөгжүлдези болур. ССРЭ-ниң улустарының акы-дунмалышкы өг-бүлезинге, Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң доктаамал сагыш салыышкынының болгаш кичээнгейиниң ачызында республикада социал-экономиктиг болгаш культурлуг үндезин чаартылгаларны боттандырып чоруткан. Улус ажыл-агыйының бүгү адырлары дүрген хөгжүлдени алган. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 1945 чылга деңнээрге 57 катап, электроэнергия бүдүрери 192 катап, хөмүр-даш — 119 катап, саржаг бүдүрери 166 катап өскен. Көдээ ажыл-агыйда улуг өскерилгелер болган. Тараа шөлү 1945 чылдың деңнелинге бодаарга алды катап өскен болгаш амгы үеде 372,6 муң га апарган. Хөй-ниитиниң малының баш саны 36 катап өскен.

Республикада капитал тудугнуң улуг программазын боттандырып турар. Бүдүрүлге болгаш көдээ ажыл-агыйга херегл ээр элээн каш объектилерни ажыглалга киирген. Оларның аразында В. И. Ленин аттыг «Тыва даг дүгү», «Тыва кобальт», «Тудуг кезектери» комбинаттар, далган дээрбедээр комбинат болгаш өске-даа бүдүрүлге черлери бар. Чүгле көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге тоску беш чылда 145 млн. рубльди чарыгдаан, 23 муң баш инек болгаш бызаа кирер кажааларны туткан болгаш ажыглалга киирген, 257 муң баш хой кирер кажааларны туткан, 6000 га суггаттыг черлерни шиңгээдип алган. Чуртталга бажыңнарын болгаш социал-культура объектилерин калбаа-биле тудуп турар.

Ниити билигниң 163 школаларында амгы үеде 67 муң ажыг өөреникчилер өөренип турар, оларның аразында малчыннарның 10 муң ажыг уруглары интернаттарда чурттап, өөренип турар.

Амгы үеде бүдүрүлге черлеринде, тудугларда болгаш албан черлеринде дээди болгаш ортумак эртемниг барык 20 муң тускай эртемниглер ажылдап турар, оларның аразында тывалар 33 хуу болган.

Республикада 69 эмнелге-профилактика албан черлери, 132 фельдшер-акушер пункттары ажылдап турар. 740 эмчи бар, ооң иштинде 243 эмчи тыва националдыг. Республиканың чурттакчы чону 1977 чылдың январь 1-де 1945 чылга деңнээрге 2,7 катап, ооң иштинде тываларның саны ийи катап өскен.

Бистиң республикавыста бо бүгү социалистиг чаартылгалар совет тургузугнуң эгээртинмес аргаларының дугайын, бистиң чуртувустуң улустарының акы-дуңмалышкы найыралының, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының улуг болгаш амыдыралчы күжүнүң дугайын херечилеп турар.

СЭКП ТК-ның октябрь (1977 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязының шиитпирлерин, эш Леонид Ильич Брежневтиң илеткелинде идип үндүрген сорулгалар ёзугаар республиканың партия организациязының сорулгаларын СЭКП обкомунуң октябрь 18-те болган V пленумунга чугаалажып көрген.

Юбилей мурнунуң хүлээлгелерин күүсеткишаан, областың партия организациязының удуртулгазы-биле Тываның ажыл-ишчилери улус ажыл-агыйының адырларын хөгжүдеринге чамдык эки чедиишкиннерни чедип алган. Бо чылдың 10 айларының дургузунда үлетпүр 73 млн. рубльдиң продукциязын саарган. Ол болза эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге 7,5 хуу хөй. 33,4 млн. рубльдиң капитал салыышкыннарын шиңгээдип алган. Элээн каш млн. рубльдиң кол фондуларын, 864 өөреникчилерге школаларны, 59,6 муң дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирген. Октябрь мурнунуң хүннеринде Элегес-Аксы суурда хана кылыр керамиктиг материалдар заводунуң баштайгы ээлчээ, Кызыл хоорайда мыш заводу, алгы заводунуң кидис идик кылыр цеги, хөгжүм-шии театры ажыглалда кирген.

«Тыва тудуг» трестиң «Чер ажылы кылыр» тудуг эргелели, «Кызыл ЦЭС тудуг», «Сибтехмонтаж» трестиң участогу болгаш өскелер-даа кежээлиг ажылдарның он айларда планын чедиишкинниг күүсеткен.

Республиканың совхозтары бо чылдың 10 айларының дургузунда сүт бүдүрүлгезин 3,6 хуу, бир инекке оңаалтыр сүт саалдазын 95 килограммга, эътти 7,3 хуу немей өстүрген. Хавааның, ивиниң болгаш куштуң баш саны өскен. Күрүнеге сүттү болгаш эътти садарының тос ай планы күүсеттинген.

Улус ажыл-агыйының садыг, хөй-ниити чемненилгези, амыдырал хандырылгазы болгаш өске-даа чамдык ындыг адырлары планныг онаалдаларны ашкаан-биле күүсеткен.

22 күш-ажылчы коллективтер, 166 бригадалар болгаш участоктар, 3400 ажыг ажылчыннар беш чылдың ийи чылының планын Октябрьның юбилейинге чедир күүседир дээн боттарының сөзүн ээлээннер.

Бо чылдың тос айларының планнарын чедиишкинниг күүсеткени дээш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилеринге, Кызылдың дааранылга фабриказының, Шагаан-Арыгның автобүдүрүлге чериниң, «Тыва көдээ тудуг» трестиң 536 КМК-ның, Кызылдың үлетпүр садыының, «Суг канал» эргелелиниң, «Шекпээр» совхозтуң коллективтеринге тывыскан.

Ажылда чедип алдынган эки түңнелдер-биле кады ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунда, ажылчы чоннарның кижизидеринде шыңгыы четпестер, чедир кылдынмаан чүүлдер бар. Капитал салыышкыннарының ажыктыг чорууп бедидериниң, техниктиг депшилгени дүргедедириниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң, күчүлерни дүрген ажыглалга кирериниң, материалдыг, күш-ажыл болгаш саң-хөөнүң курлавырларын чогумчалыг ажыглаарының айтырыгларын шиитпирлээри ам-даа СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделеринге четпейн турарын, республиканың ажыл-агыйжы органнарының, райкүүскомнарның, көдээ болгаш суур Советтериниң ажылында чогуур черни ээлевейн турар.

Капитал тудугда, үлетпүрде болгаш транспортта, көдээ ажыл-агыйда четпестерни анализтеп көргеш, республиканың ажыл-ишчилериниң мурнунда туруп турар сорулгаларга илеткелчи доктааган.

Республиканың малчыннарында эң-не харыысалгалыг үе — малдың кыштаглаашкыны эгелээн деп, ол демдеглээн. Хөй районнар болгаш ажыл-агыйлар аңаа билдингир-ле белен эвес болган. Кышкы байдалда малчынның ажылынга эргежок чугула чүүлдер тургустунмаан. Ажыл-херектиң ындыг байдалын эдер талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни эң-не кыска хуусаа иштинде ап чорудар болгаш малдың чедиишкинниг кыштаглаашкынын хандырар ужурлуг. Хой кыштагларының, бригада, ферма бүрүзүнүң кышка белениң база катап кичээнгейлиг-биле немей хынап көөр ужурлуг, ооң-биле кады онза кичээнгейни бүгү кыштагларын, одарларның малды чемгереринге болгаш суггарарынга херек бүгү херекселдер-биле четчир сапныг кылдыр хандырарынче салыр ужурлуг.

Малды суггарарынга онза кичээнгейни салыр ужурлуг. Бүгү кудуктарны ажыглалга киирер, суг сөөртүр машиналарны ийи ээлчеглиг кылдыр ажылдадыр. Бүгү кыштагларга болгаш фермаларга бир айның мал чеминиң курлавырларын тургузары чугула, бүдүрүлгениң болгаш чуртталганың бажын-балгадын ажыглалга кииреринге дүргедедир, бызаа болгаш хураган кажааларын септээр. Эмнелге-санитар пунктуларын организастаар талазы-биле дарый хемчеглерни ап чорудар.

Советтерниң күүскомнары болгаш көдээ ажыл-агыйның органнары эң ылангыя кышкы ырак одарларда хойжуларга, чылгычыларга болгаш өске-даа малчыннарга эргежок чугула таарымчалыг байдалдарны тургузар, оларны чылыг хеп-биле, аъш-чем продуктулары-биле хандырар, культура-амыдырал болгаш медицина хандырылгазын организастаар талазы-биле бүгү ажылды бодунуң контролюнга алыр ужурлуг. Малчыннар ортузунга улуг организакчы ажылды чорудуп турар ындыг ажыл-агыйларда мал чеми эвээш-даа таварылгада малдың баш санын көвүдедип, ооң продуктулуун бедидип шыдаар дээрзин эрткен чылдарның дуржулгазы бүзүредип турар.

Бүгү ажыл-агыйларга агротехниктиг хемчеглерниң бүгү комплекизин бедик шынарлыг чоруткан турарын Советтер болгаш көдээ ажыл-агый органнары контрольдаарын боттандырып чорудары эргежок чугула. Чер ажыглаарының талазы-биле хоойлужудулганы бүгү бүдүрүлге черлериниң болгаш организацияларның шыңгыы сагыырының дугайында Конституцияның негелделерин чер-чер Советтери хажык чокка күүседир ужурлуг. Республиканың совхозтарынга келир чылын силос культураларының, хөй чылдыг болгаш чаңгыс чылдыг сигеннериниң, дазыл-чемиштиг үнүштерниң дүжүдүн элээн өстүрер, мал одарларының продуктулуун бедидер кылдыр ажыл-херекти ынчаар организастап чорудар херек. Ажыл-агый бүрүзү, ферма бүрүзү долу үнелиг мал чемиң болгаш эргежок чугула курлавырларлыг болур ужурлуг.

Көдээ ажыл-агыйның бүгү ажылдарын долу хемчээл-биле болгаш чогуур хуусаа иштинде чорудуп болур машина-трактор парыгы республиканың ажыл-агыйларында бар. СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы-биле 1978 чылдың январь 1-ге чедир андазыннарны болгаш сеялкаларны 80, культиваторларны—84, тараа ажаар комбайннарны 36 хуу белеткээрин хандырары, тракторларны болгаш тарылганың бүгү техниказын апрель 20-ге чедир, сиген кезер техниканы келир чылдың июнь 1-ге болгаш тараа ажаар техниканы август 1-ге чедир белеткээриниң сорулгазы салдынган. Ону кылыры-биле амдан эгелээш машиналарны септеп эгелээр, механизатор кадрларның массалыг белеткелин болгаш оларның мергежилин бедидер ужурлуг.

Экономиктиг ажылды ам-даа чедир үнелевейн турарын бис шиитпирлиг-биле чайладыр ужурлуг бис. Экономистерниң болгаш бухгалтерлерниң шилилгезин болгаш таарыштыр тургузарын экижидер, оларның мергежилин үргүлчү бедидер, совхозтар директорларының, кол тускай эртемниглерниң болгаш ортаакы звенонуң экономиктиг өөредилгезин организастап чорудар.

Амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге черлериниң, садыгның, улус өөредилгезиниң, культураның, кадык камгалалының албан черлериниң ажылын улам экижидер талазы-биле хемчеглерни боттандырып чорудары эргежок чугула.

СЭКП обкомунуң бешки пленумунга демдеглээн четпестерни чайладыр талазы-биле дарый хемчеглерни Министрлер Чөвүлели, министерстволар болгаш ведомстволар, чер-чер Советтери ап чорудар ужурлуг.

Улус депутаттарының Советтери хоойлу болгаш эрге-дүрүмнү быжыглаарының талазы-биле бүгү ажылды бодунуң быжыг контролюнга алыр ужурлуг.

Күрүнениң Үндезин Хоойлузу, эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде болгаш чугааларында кылган чүүлдер, түңнелдер болза, бистиң республиканың Советтериниң мурнунда туруп турар сорулгаларны шиитпирлээр талазы-биле хөделиишкиннерниң тодаргай программазы болур. СЭКП ТК-ның май (1977 ч.) Пленумунуң доктаалын барымдаалап тургаш, республиканың Дээди Соведи болгаш Министрлер Чөвүлели Советтерниң бүгү звеноларының, күрүне эргелелиниң органнарының ажылын экижидер, оларның ажыл-чорудулгазының стилин болгаш методтарын сайзыраңгайжыдар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган болгаш бадылаан. Оларны амыдыралга боттандырып турар.

Советтер ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртуруунуң хевирлерин болгаш методтарын сайзыраңгайжыдып, массалар-биле, күш-ажылчы коллективтер-биле харылзааларны быжыглап турар. Республикада улус депутаттарының 13 район, 5 хоорай, 3 суур, 86 көдээ Советтери ажылдап турар. Советтерниң организас-массалыг ажылын демократтыг принциптерни шыңгыызы-биле сагыырының, депутаттарның, доктаамал комиссияларның, депутаттар бөлүктериниң чогаадыкчы идепкейлиг чоруунуң болгаш улус депутаттарының Советтериниң ажыл-чорудулгазынга чурттакчы чоннуң калбак киржилгезиниң үндезининге чорудуп турар.

ССРЭ Конституциязының 91-ги чүүлүн ёзугаар улус депутаттарының чогуур Советтериниң эргезинге хамаарыштырган чугула айтырыгларны оларның сессияларынга чугаалажып көөр болгаш шиитпирлээр. Бистиң республикавыста Советтерниң сессиялары тургускан хуусаалар иштинде болуп турар болгаш Советтерниң база оларның күүсекчи комитеттериниң шиитпирлеп турар айтырыгларының саны көвүдеп турар. Чүгле эрткен чылын чер-чер Советтериниң сессияларынга 1500 ажыг айтырыгны чугаалашкан.

Советтерниң сессияларын болгаш күүскомнарның хуралдарын белеткээринге депутаттарны, улус ажыл-агыйының специалистерин, доктаамал комиссияларны болгаш депутаттар бөлүктерин калбаа-биле киириштирип турар. Кижизидилге ажылын күштелдирер, база хоойлу-дүрүм камгалалын болгаш кем-херек үүлгедир чорукка удур демиселди күштелдирер дугайында партия обкомунуң пленумунуң хүлээп алган шиитпирин амыдыралга боттандырар дээш чер-чер Советтери элээн ажылдарны боттандырып чоруткан. Эки турачы улусчу дружиналарның, эш хуу судтарының, херээженнер чөвүлелдериниң, бажың болгаш кудумчу комитеттериниң ажылынга удуртулганы тодаргайжыткан болгаш чон ортузунга чорудуп турар бүгү ажылдарны боттандырарда оларга даянып турар. Ооң-биле кады чамдык Советтерде организакчы ажылды багай тургускан, оларның күүскомнары, доктаамал комиссиялары ажыл-агыйларның, бүдүрүлге черлериниң болгаш организацияларның ажыл-чорудулгазынга контрольду четпес боттандырып чорудуп, экономикаже ханылап кирбейн, четпестерни болдуруп турар чылдагааннарны кошкак анализтеп, хүлээп алган шиитпирлерни күүседиринге кызымаккай чорукту үндүрбейн турар.

Совет тургузугнуң демократизминиң боттуг илерээшкиннериниң бирээзи болур соңгукчуларның чагыгларын күүседиринге улус депутаттарының Советтериниң, министерстволарның, ведомстволарның, бүдүрүлге черлериниң, албан черлериниң, тудугларның удуртукчуларының кичээнгейлиг хамааржырын неген турар 102-ги чүүлдү Үндезин Хоойлуда эң баштай киирген. Экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң планнарын ажылдап кылып тура база бюджетти тургузуп тура, Советтер болгаш оларның күүскомнары чагыгларны барымдаалап көөр болгаш оларны боттандырып турарының дугайын хамаатыларга үргүлчү дыңнадыр. Бистиң республикавыста 1773 чагыгларның 1569, азы 88 хуузу күүсеттинген. Каа-Хем, Улуг-Хем районнарда болгаш Кызыл хоорайда чагыгларны амыдыралга боттандырар талазы-биле ажылдың эки дуржулгазы бар.

(Уламчызы 2-ги арында).

Улуг-улуг кезектерден бажың эптеп, кылыры сварщик-монтажчылардан кол хамааржыр. Бир эвес олар боттарының ажылын шын организастап, саат чокка панельдерни тудуштур каңнаар болза, тудуг шалыпкын болур. «Кызыл тудуг» эргелелиниң А. Пашковка удурткан бригадазы болгаш ында Ринад Шарипов баштаан сварщиктер Кызылга панельдерден бажыңнар тудуп эгелээн үеден бээр ажылдап турар. Р. Шарипов бо хүннерде чыл планын хуусаадан эрте күүседир дээш чарышка идепкейлиг киришпишаан, хүн нормазын бүдүн чартык катап ажыр күүседип турар. Ооң ажылының шынары чүгле тергиин эки деп үнеледип турар.

ЧУРУКТА: Ринад Шарипов.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИ

Септелге баазаларын баш удур белеткээш, механизатор кадрларны септелгеге быжыглап тургускан, кижилерниң ажылын, социалистиг чарышты тода организастаан, септелгениң план-графиктерин үезинде чорудуп турар ажыл-агыйларда көдээ ажыл-агый техниказының септелгези шулуудап чоруп турар. Улуг-Хем районнуң «ҮТКА 25 чылы» совхозта ноябрь 15-ке чедир 9 трактор, 9 чаштырыкчы, 6 культиватор септеттинген. Ол ажыл-агыйның механизаторлары 1978 чылдың январь 1-ге чедир тараа ажаар комбайннарны шуптузун септээрин хүлээнген. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта, Дуржулга станциязында болгаш чамдык өске-даа ажыл-агыйларда техника септелгези мооң мурнунда чылдарныындан дээре чоруп турар.

Техника септелгезинде быжыглаттынган механизатор кадрларның ажылга ак сеткилдиг, үлегерлиг хамаарылгазының чижектерин хөйнү көргүзүп болур. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң механизатору Март Даржин-оол, Дуржулга станциязының мотористери Михаил Сырчин болгаш Анатолий Түмбү, «Коммунизмниң херели» совхозта Борис Дагба, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта Михаил Авталов болгаш хөй-хөй механизаторлар келир чылдың дүжүдүнге техниканы үлегерлиг септеп турар.

Ындыг-даа болза республиканың совхозтарының хөй кезиинде техника септелгези шулуудаваан, бо талазы-биле байдал дүвүренчиг боор турар.

Дөрткү кварталда септеттинген турар ужурлуг 590 тракторнуң 84-ү, 1065 андазынның 557-зи, 1097 чаштырыкчыларның 460-ы септеттинген. Эрзин, Тес-Хем, Кызыл, Барыын-Хемчик районнарның ажыл-агыйларында чүгле 4—7 тракторлар септеттинген. Бии-Хем, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Таңды районнарның совхозтары машина-трактор парктарының белеткелин боттарында бар аргаларындан куду деңнелдиг чорудуп турар. Бии-Хем совхозтарында андазыннарның 5, чаштырыкчыларның 8 хуузу, Каа-Хемде андазыннарның 9, чаштырыкчыларның 4 хуузу белеткеттинген.

Чамдык ажыл-агыйларда септелге мастерскаялары безин белен эвес боор турары мырыңай чаржынчыг. «Революцияның чалбыыжы», «Россия», Тока аттыг совхозтарда чаа мастерскаяларның одалга системазы белен эвес. «Коммунизмниң херели», «Шамбалыг» совхозтарда комбайн септээр черлер соок, септелге эгелевээн. «Хадың», «Өөк», Тока аттыг совхозтарда техника септелгезиниң планы, септелгеге кирген техниканың дооступ үнериниң графиги, механизаторларның социалистиг чарыжының негелделери, септелгеден үнген техниканы хүлээп алыр комиссиялар чок.

Хөй ажыл-агыйларда артык кезектерниң, септелге материалдарының курлавырлалы нормативтерни ажып турар. Тока аттыг совхозта норматив ёзугаар 10 муң рубльдиң артык кезектеринден ажыр 70 муң хире рубльдиң, «Өөк» совхозта 12 муңнуунуң орнунда 62 муң рубльдиң бар.

Хөй-хөй ажыл-агыйларда септелгениң ажылчын кадрлары четчелевээн. Септелгеге киржир 1050 кижиниң орнунда чүгле 300 хире кижи ажылдап турар.

Тараа ажаар комбайннар, суггарылга техниказының септелгези кончуг куду деңнелде. Дөрткү кварталда септеттинер комбайннарның чүгле 8 хуузу септеттинген.

Чамдык ажыл-агыйлар көдээ ажыл-агый техниказының кадагалалын экижидер талазы-биле боттуг ажылдарны бо чылын кылып чоруткан. Ындыгларга «Шекпээр», «Кызыл тараачын», «Тиилелге», «Хемчик» совхозтарны, Дуржулга станциязын хамаарыштырып болур. Техника кадагалалында четпестер ам-даа чок деп болбас. Чижээлээрге, «Улуг-Хая» совхозтуң машина-трактор парыгында техниканы аңаа-ла черлерде тургускулап каапкан, комбайннарның ыш хоолайларын безин дуглаваан. «Шамбалыг», «Шивилиг», «Барлык», «Найырал» совхозтарда техника кадагалалы кончуг сула байдалдыг. Машина-техниканы механизаторларның бажыңнарының чанынга, кудумчуга тургузуп кааптары ам-даа таваржып турар. Ынчангаш ону тоймаглаар чоруктар ийи-чаңгыс деп болбас. «Ак-Туруг» совхозта ийи ГАЗ-53, бир ГАЗ-51-ни ынчаар тоймаглаан.

1978 чылдың хову ажылдарынга техника септелгезиниң мындыг байдалдыг боор турары Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының техника септелгезинге хамаарылгалыг албаннарының, районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң начальниктериниң, кол инженерлериниң, совхозтарның директорларының, тускай эртемниглериниң, «Сельхозтехниканың» районнарда салбырларының харыысалга чок ажылының түңнели болур.

Ол бүгүнү Көдээ ажыл-агый министерствозунуң коллегия хуралынга чугаалашкан болгаш техника септелгезин шапкыннчыдарының хемчеглерин аңаа ажылдап кылган.

И. ОЛДЫРЕВ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөрткү чыыжының алдыгы сессиязы

ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Ынчалза-даа чамдык министерстволар, ведомстволар, Советтер соңгукчуларның чагыгларын четпес шиитпирлеп турар. Чижээ, Тываның транспорт эргелели, автомобиль оруктарын тудар болгаш ажыглаар бүдүрүлге эргелели пассажирлер транспортунуң чурттакчы чонну хандырарын экижидер талазы-биле Бии-Хем, Тес-Хем, Кызыл районнарның соңгукчуларының чагыгларын үр үе дургузунда күүсетпейн келген. Ындыг фактылар чамдык өске министерстволарда болгаш эргелелдерде бар.

Советтерниң бүрүн эргелерин боттандырып чорударынга депутаттарның ролю идепкейжээн. Тыва АССР-де Советтерниң бүгү звеноларында 3707 депутат санаттынып турар. Хоойлужудулга ёзугаар тывыскан эргелерни ажыглап тургаш, депутаттар бүдүрүлгеге ажыл-чорудулгазын бодунуң хүлээлгелерин күүседири-биле билдилиг каттыштырып турар. Олар планнарны болгаш хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыштың эгелекчилери болуп, Советтерниң ажылынга идепкейлиг киржип турарлар. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үш чыыжынга улаштыр депутат кылдыр Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозтуң хойжу бригадазының бригадири Т. А. Араптан соңгудуп келген. Ооң удуртуп турар бригадазы эки көргүзүглерни чедип ап келген. Эрзин район Совединиң депутады Татьяна Баянова дугайында хөй чылыг сөстерни чугаалап болур. Бо чылын ол төрүүр чүс хойдан 100 хураганны алган, соңгукчулар-биле үргүлчү ужуражып, оларның чагыгларын күүседип турар.

Бүгү соңгукчулар-биле депутаттарның ужуражылгаларын, отчёттарын доктаамал чорудуп турар. 1977 чылда 2595 депутаттар соңгукчулар мурнунга отчёт кылган. Советтерниң депутаттары ажылдың тодаргай участоктарынга ажыл-херекти экижидеринге сонуургалдыг болу берген. Чүгле сөөлгү үш чыл дургузунда олар 443 айтырыгны тургускан.

Улус депутаттарының кодээ Советтерниң эки дуржулгазын Бии-Хем, Каа-Хем район Советтеринде ниитилештирип, нептередип турар. Ол черлерде хүлээп алдынган шиитпирлерниң хынаарын сайзыраңгайжыдып турар болгаш Бүрен-Аксының кодээ Совединиң ажылын чаа хевирже киирген. Ында сессияларны эрттирериниң чаа практиказын ажыглап турар. Депутаттар болгаш сессияга чалатканнар-даа айтырыгларны чугаалажып көөр болгаш боттуг шиитпирлерни хүлээп алырының талазы-биле ажылды кылыр дээш тус-тус черлерже үнүп, ажыл-херектиң байдалы-биле таныжып, четпестерни илередип, оларны узуткаарының аргаларын сүмелеп, ажыл-агыйлар удуртукчуларынга практиктиг дузаны көргүзүп турарлар.

Улус депутаттарының Советтери боттарының бүрүн эргелериниң аайы-биле күш-ажыл курлавырларын чөп ажыглаар, улустуң херегleep барааннарын кылып үндүрер, бойдусту камгалаар, чоннуң социал-культура болгаш амыдырал хандырылгазын экижидер талазы-биле ажылдарны чорудар ужурлуг. Советтерниң сорулгазы болза, ажыл-агыйны удуртурун шиитпирлиг-биле экижидер, улам-на идепкейлиг, инициативтиг болгаш организастыг боор, кадрлардан негелдени улгаттырар ужурлуг.

Республиканың Министрлер Чөвүлели, министерстволар болгаш ведомстволар, улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнары СЭКП ТК-ның октябрь (1977 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин ёзугаар Конституция төлевилелин чугаалажып көрүп турарының үезинде хамаатыларның күрүне органнарының болгаш хөй-нийти организацияларының ажыл-чорудулгазының янзы-бүрү айтырыгларының талазы-биле кылган саналдарны база шүгүмчүлелдерин амыдыралга боттандырар дээш улуг ажылды кылып чорудар апаар.

Ол ышкаш хоойлужудулга талазы-биле Конституцияда айыткан чүүлдерни боттандырып чорудар төлээде республиканың Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели база улуг ажылды кылып чорудар ужурлуг. Амдыгаштап-на эгелээш республиканың Дээди Совединиң ажылының регламентизин, улус депутаттарының чер-чер Советтериниң депутаттарының соңгулдазының дугайында Хоойлуну белеткээр, Тыва АССР-ниң район, хоорай, кодээ болгаш суур Советтериниң депутаттарын соңгуурунуң дугайында Хоойлуларга өскерилделерни база немелделерни кылыр апаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму, Министрлер Чөвүлели, министерство, ведомство, улус депутаттарының [illegible] ССРЭ-ниң чаа Конституциязынга, СЭКП ТК-ның октябрь (1977 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде айыткан чүүлдер-биле холбашкан сорулгаларны күүседиринче угланган хемчеглерни ажылдап кылыр ужурлуг. Ындыг хемчеглерни улус депутаттарының Советтериниң сессияларынга, министерстволарның болгаш ведомстволарның коллегияларынга бадылаар ужурлуг.

Улус депутаттарының Советтери СЭКП ТК-ның октябрь (1977 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги сессиязының материалдарын өөренири болгаш пропагандалаарын организастаар, республиканың ажылчы чоннары күрүнениң Үндезин Хоойлузунуң утка-шынарын ханызы-биле билип алырын, ооң идейлары масса чоннуң угаан-медерелинге ханызы-биле сиңнигип, хамаатыларның амыдыралының хоойлу-дүрүмү болган турарын чедип алыр херек.

Улуг Төрээн чурттуң күчүлүг шыдалын могаг-шылаг чокка бижыгаарынче, оңгу беш чылдың планнарын чедиишкинниг күүседири дээш, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын экижидип, бедидери дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжының тугун улам-на бедик көдүреринче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чайгылыш чокка улгаттырарын кызымаккай чедип ап, эртем-техниктиг депшилгениң шапкынчыдарынче, бүдүрүлгеге мурнакчыларның дуржулгазын калбаа-биле ажыглап, черни, оттулар чүүлдү, электри энергиязын, металлды, дериг-херекселдерни, бүгү-ле материалдарны болгаш ажыл шагының минута бүрүзүн чөп ажыглаары дээш демисежиринче совет кижилерни СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Соведи, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели кыйгырган.

Республиканың улус депутаттарының Советтери областың партия организациязының удуртулгазы-биле чорүп, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганы болгаш Улуг Октябрьның 60 чылын байырлааны-биле холбаштыр эгелээн ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнге даянмышаан, оңгу беш чылдың планнарын болгаш даалгаларын, СЭКП-ниң XXV съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин чедиишкинниг күүседирин хандырар дээрзинге бүзүрелди илередирин чөпшээреп көрүнер деп, илеткелчи түңнелинде чугаалаан.

* * *

СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң бирги секретары депутат **О. Н.-С. Шагдыр-оол** сессияга бир дугаарында санал бергеш, районнуң ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң СЭКП ТК-ның октябрь (1977 чыл) Пленумунга база ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязынга илеткелин, чугааларын, ССР Эвилелиниң чаа Конституциязын хүлээп алганын улуг өөрүшкү болгаш бедик көдүрлүүшкүн-биле утканын демдеглээн.

ССРЭ-ниң чаа Үндезин Хоойлузун чугаалажырынга районнуң чону идепкейлиг киришкен. Районга болуп эрткен 76 хуралдарга болгаш митингилерге ниитизи-биле 2720 кижи киришкен болгаш оларның 286-зы саналын берип, чаа Конституцияның төлевилелин деткип, чамдык чүүлдерге хамаарыштыр боттарының сүмелерин киирип, совет кижилерниң бүгү эргелерин болгаш хүлээлгелерин магадылаан чаа Конституция дээш өөрүп четтиришкинин илергейлеп, бедиткен хүлээлгелерни алган. Ылаңгыя күш-ажылдың хоочуну Салчак Кара-оол бодунуң саналынга хөй-ниитиге ажыктыг ажылга кижи бүрүзү киришкен турарын, чер-чер Советтериниң, хөй-нийти организацияларының ажылын улам экижидерин саналдаан.

ССР Эвилелиниң чаа Конституциязын хүлээп алырының бүдүүзүнде хөй-хөй ажыл-ишчилер боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен. Оңгу беш чылдың ийи чылының планныг онаалдаларын райпо, харылзаа салбырының, амыдырал хандырылга комбинадының болгаш оон-даа өске бүдүрүлге черлериниң коллективтери хуусаа бетинде күүсеткенин ол демдеглээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги сессиязының ажыттынар хүнүнге чедир районнуң ажыл-ишчилери мал чеми белеткээриниң планын күүседип, кыштаглаашкынны организастыг эгелээн. Ылаңгыя «Мөген-Бүрен» совхозтуң ажыл-ишчилери күрүнеге эът садарының планын, малдың бодүүн чемнерин белеткээриниң планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Мөңгүн-Тайга район катап тургустунганындан бээр 9 чыл четкен. Бо үениң дургузунда районнуң совхозтарынга кодээ ажыл-агыйның 250 ажыг тускай эртемниглери немешкен. Ол—Коммунистиг партияның Тываның бүдүрүкчү күштерин улам комплекстиг хөгжүдериниң дугайында ада-сагыш салыышкынының дыр дээрзин демдеглээн. Ооң-биле чергелештир капитал тудуг талазы-биле чамдык четпестерниң дугайын ол чугаалааш, тудуг материалдары-биле хандырылганы экижидеринче ол талазы-биле ажылды чорудуп турар «Тыва сентелге-тудуг» трестиң удуртукчулары чогуур хемчегни алза чогуур дээрзин ол чугаалаан.

ССР Эвилелиниң чаа Конституциязын хүлээп алганы чурттуң амыдыралында чаа үе-чада болганын демдеглээш, Кызыл хоорайның башкылары ону политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүн-биле утканын найысылалдың 14 дугаар школазының башкызы депутат **Н. В. Зубова** саналынга чугаалаан.

ССР Эвилелиниң чаа Конституциязының төлевилелин чугаалажырынга Кызылдың ажыл-ишчилери идепкейлиг киришкен. 164 коллективтерге болуп эрткилээн хуралдарга, митингилерге 36 муң чыгыы кижи киришкен болгаш 2 муң ажыг кижи санал берген. Хоорайның башкылары аңаа идепкейлиг киржип, совет кижилерниң ажылдаар, дыштанып, өөренир болгаш оон-даа өске эргелерин, хүлээлгелерин магадылаан чаа Үндезин Хоойлуга чоргаарланып турарлар. Профессияны боттарының күзели-биле шилип алыр, өөредилгеге черлеринге халас өөренир—ындыг эргелерни чүгле Улуг Октябрьның ачызында чедип алган бис дээрзин ол чугаалааш, хоорайның улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының ажыл-херектеринге доктааган.

Кижи бүрүзүнге ортумак эртем дээш ажыл кичээнгейниң төвүнде турда, чамдык школаларның сески класчыларының чүгле 48—50 хуузу 9-ку класстарже хаара туттунуп турары четпес.

Хоорайның школачыларының профессия шилип алырынга өөредилге-бүдүрүлге комбинадының ролю улуг. Ынчалза-даа ооң материалдыг баазазы кошкак. Моон мурнунда аңаа эки дузалажып турган Тываның транспорт эргелелиниң, электри четкилериниң, дааранылга фабриказының коллективтери ол ажылын сулараткан дээрзин оратор демдеглээн.

Делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң чаа Үндезин Хоойлузун хүлээп алганындан бээр бир ай ажып тур. Ооң төлевилелин чугаалажып көөрүнге найысылалдың, районнарның иштики херектер органнарының ажылдакчылары идепкейлиг киришкен дээрзин Тыва АССР-ниң иштики херектер министри депутат **С. С. Чакар** чугаалаан.

Моон мурнундагы чылдарга дениэзерге республикада кем-херек үүлгедиглериниң саны эвээжээн. Ынчалза-даа, Бии-Хем, Таңды, Эрзин районнарда болгаш Ак-Довурак, Хову-Аксы суурларда ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктарының саны эрткен 10 айларда эвээжевээн. Ынчангаш ол черлерде кижизидилге ажылынче чогуур кичээнгейни угландырза чогуур дээрзин ол демдеглээн.

Ажылчы чоннарны коммунистиг ёзуга кижизидеринге күш-ажылчы коллективтерниң ролю улуг. Ындыг коллективтерниң ажылынче кичээнгейни кайда күштелдирген болдур, ында чурум үрээшкиннери эвээш. Милицияга дузалаар пунктуларның ажылы корум-чурумну камгалаарынга база улуг дузалыг. Ындыг пунктуларны чамдык черлерде амга чедир тургуспааны четпес.

— Республиканың хоорайларының, суурларының ажылчылары ССР Эвилелиниң чаа Конституциязынга сорук кирген ажылдап турар—деп, Бии-Хемниң «Сельхозтехника» салбырының чолаачызы депутат **А. А. Сараскин** чугаалаан.

Чурттуң чаа Үндезин Хоойлузун хүлээп алган ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок VII сессиязынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, Конституция комиссиязының Даргазы эш Л. И. Брежневтиң илеткелин Бии-Хемниң «Сельхозтехника» салбырының ажыл-ишчилери улуг кичээнгей болгаш чоргаарал-биле дыңнааның база чаа Конституцияның төлевилелин ниитизи-биле деткээнин ол демдеглээн. Ол төөгүлүг болуушкунга сорук кирген ажыл-ишчилер бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган болгаш ону хуусаа бетинде күүсеткенин рапорттааннар. Чарыштың эгелекчилери хөй-хөй коммунистер болгаш комсомолчулар оңгу беш чылдың 2 чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен. Ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреады В. Титовтуң удурткан чолаачылар бригадазы планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседип, күш-ажылга эрес-кежээзин көргүскен.

— Депутат кижи болганымда соңгукчуларым-биле доктаамал ужуражып, оларның берген чагыгларын долузу-биле күүседир дээш ажылдап чор мен. Оларның берген 3 чагыгларының 2-зи күүсеттинген—деп, ол чугаалааш, коллективтиң мурнунда чамдык сорулгаларга доктааган. Ылангыя салбырының гараж тудуушкунуң шыырап турарын, Абакан—Кызыл аразында оруктуң чолаачыларының дыштанырының таарымчалыг байдалдар тургустунмааның, ол айтырыгларже хамаарылгалыг организациялар чогуур кичээнгейни угландырып ужурлуг дээрзин ол чугаалаан.

Бүгү совет кижилерниң күзелдериниң болгаш идегелдериниң чайынналчак илередикчизи болган чаа Совет Конституцияны хүлээп алганы чоннуң чогаадыкчы болгаш күш-ажылчы идепкейин канчаар-даа аажок бедик-биле көдүрген деп, улус депутаттарының Улуг-Хем район Совединиң күүскомунуң даргазы **А. И. Стрельников** бодунуң саналынга чугаалаан. Эътти, сүттү күрүнеге садарының он айлар планнарын район күүсеткен. Үлетпүр бүдүрүлге черлери база-ла планнарын күүсеткен. Улус ажыл-агыйы планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда депутаттар чоруп турар. Район Совединиң депутады Виктор Сүктер-оолдуң удурткан механизастаан звено «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң мал чеми белеткелчилериниң аразындан шылгарап, планын ийи катап ажыр күүсеткен. Ол-ла совхозта сүт-бараан фермазында депутаттар бөлүү ол коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиннеринге бодунуң үлүүн киирип турар. Ферма күрүнеге 4830 центнер сүттү саткан, ол он айларда кордүнген пландан бедик. Хайыракан кодээ Совединиң депутаттары бүдүрүлге планнарын күүседиринче ажылчы чонну мобилизастаарындан аңгыда, хоойлу-дүрүм камгалалынче улуг кичээнгейни салып турар. Корум-чурум үрээр чоруктар ында кескүзү-биле кызырылган, эң ылаңгыя назы четпээннерниң аразында кем-херек үүлгедир чоруктар сөөлгү үш чылда болбаан.

Малчыннарның ажылының болгаш амыдырал байдалының дугайында чугаалап тургаш, А. Стрельников шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларга доктааган. Малчыннарның дыка хөй бажыңнары эргижирээн. Мал ажылын механизастаары оожум чоруп турар. Амгы үеде механизастаашкынның болгаш электрижидилгениң планнары күүсеттинмейн, көрдүнген акша-хөреңгилери районга шыгжааадып ап шыдавайн турар. Бо талазы-биле хамаарышкан министерстволарның, ведомстволарның дузазы негеттинип турар.

Индирде — «Тыва даг-дүгү» комбинатта үүрмектеп сорттаар комплекстиң машинизи депутат **Х. Б. Сарыглар.**

Аныяк хоорай—Ак-Довурактың ажылчыннары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң илеткелин кайгамчык улуг сонуургал-биле болгаш бедик күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган деп, ол саналынга демдеглээн. Бистиң чуртувустуң чаа Үндезин Хоойлузун хүлээп алганы бүгү делегей ужур-дузалыг төөгүлүг болуушкун-дур. Алдарлыг 60 чыл оюн байырлааныывыс Улуг Октябрьның ачызында Тыва Совет Эвилелиниң составынга магаданчыг дүрген хөгжүп сайзыраан. Ооң бетин чижээ—өрген-даа чок турган черге өзүп, бодунуң продукциязын берип турар даг-дүгү комбинады ол.

Комбинаттың дыка хөй бүдүрүлге участоктары улуг байырлалды күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан деп, депутат саналын уламчылаан. Сентелге-механика цеги, энергоцех оңгу беш чылдың баштайгы ийи чылының планнарын октябрь 1-де күүсеткен.

Депутат соңгукчуларының чагыгларын амыдыралга боттандырарынга [illegible] Х. Сарыглар [illegible] албан организация черлериниң ажылын контрольдап, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң шиитпирлери амыдыралга боттанган турарын организастаары болур деп, ол демдеглээн.

Сайзыраңгай социализмниң Конституциязын мелиораторлар бедик көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган деп, Тыва АССР-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министри **М. Б. Достак-оол** саналының эгезинге чугаалаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин Тываның мелиораторлары өөренип, бедик политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар.

Улуг Октябрьның 60 чыл юбилейиниң бүдүүзүнде олар ийи чылдың планнарын күүсетпешкен, чаа бедиткен хүлээлгелерни алган. Келир чылын 11 миллион рубль түңнүг ажылды кылыры көрдүнген.

Суггаттыг черлерни тус-тус бригадаларга доктаамал бижыглап, ажылчыннарның өөредилгезинче кичээнгей салып, күш-ажылдың эки организастап турар черлер бедик дүжүттү ап турар. Оларның чижээнге «Күш-ажылдың хостуу», «Коммунизмниң херели» совхозтарын, Дуржулга станциязын, Чөөн-Хемчиктиң сорт участоктун айтып болур. Ындыг-даа болза чер бүгүде байдал ындыг эвес. Дыка хөй черлерде суггаттыг черлерниң дүжүдү чавыс, харын-даа чамдык черлерден дүжүт албайн баар таварылгалар бар. Ону болдурбас төлээде суггаттыг участоктарны тодаргай бригадаларга бижыглаарының чугулазын министр чугаалаан. Ол бригадалар черни ажылдап кылып, тарылганы чорудуп, суггарарындан эгелээш, күскү дүжүттү ажаап алгыже чедир бүгү ажылдарны чорудар ужурлуг. Оон аңгыда, кончуг чугула чүүл болза кадрларның өөредилгези болур. Механизатор, суггатчы бүгү кижилерни өөредир тускай бөлгүмнерни ажыл-агыйларга тургузары негеттинип турар. Ооң-биле чергелештир өөредилге комбинаттарынга, кодээ ажыл-агый техникумунга тускай курстарны организастаары чугула.

— Бистиң коллектив чаа Үндезин Хоойлуну улуг сеткил ханыышкын болгаш чоргаарал-биле хүлээп алган—деп, «Коммунизмниң херели» совхозтуң саанчызы депутат **Д. А. Куулар** саналынга чугаалаан. Депутаттың ажылдап турары Төп сүт-бараан фермазы Октябрь мурнунуң социалистиг чарыжынга киржип, бо чылын бедик көдүрлүүшкүннүг, үре-түңнелдиг ажылдаан. Он айларда күрүнеге сүт садар планын коллектив 103,4 хуу күүсеткен. Партия, чазактың доктаал-шиитпирлеринге дүүштүр бо чылдың мал кыштагладыышкынынга белеткелди эки чоруткан. Мал чемин четчири-биле белеткээн. Ферма чанында 5 муң тонна кукуруза силозун, 1400 тонна сенажты курлавырлап шыгжаан. Чурттаар бажыңнарның, кажааларның септелгезин шынарлыг чорутпкан. Ынчангаш ферманың ажылдакчылары кышкы үеде инектиң продуктулуг чоруун кудулатпайн тургаш, планныг даалгаларны долу болгаш ажыр күүседиринге бүзүрелдиг.

Депутат бо чылын 1550 килограмм сүттү бир инектен-не саап алыр деп хүлээнген турган, бо хүннерде ол 1749 килограммны сагган. Келир чылын оон-даа хөй сүттү саарын ол хүлээнип алганын чугаалаан.

— Мени, бодуун ажылчын кижини, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгуп, канчаар-даа аажок улуг идегели көргүскени Улуг Октябрьның Совет Кон-[illegible] мен—деп, депутат чугаалаан.

«Тыва сентелге-тудуг» трестиң ажылдакчылары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш чаа Конституцияның социалистиг Төрээн чурту дээш улуг чоргаарал-биле, күш-ажыл кижизинге аажок улуг сагыш салышкынын дээш Коммунистиг партиязынга, Совет күрүнезинге өөрүп четтиришкинниг-биле уткаан деп, ук трестиң эргелекчизи **М. П. Емельянцев** бодунуң саналынга чугаалаан. Ындыг ада сагыш салышкынынга харыы кылдыр трестиң тудугжулары бедиткен социалистиг хүлээлгелерни багай эвес күүседип турар.

Трест он айларның тудуг-монтаж ажылдарының планын 101,3 хуу, капитал салышкынын ажыглалга киирериниң планын 110 хуу күүсеткен. 12 бүдүрүлге социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүсеткен. Тудуг незектериниң заводу чыл планын ноябрь 14-те күүсеткен.

Чаа Конституцияның болгаш эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде чүүлдерниң негелделеринге дүүштүр трестиң удуртулгазы күш-ажылчы коллективтерниң ролюн бедидеринче кичээнгей салып, бүдүрүлгениң болгаш ажылчыннарның амыдырал чуртталгазының айтырыгларын коллективтерниң хуралдарынга удаа-дараа чугаалаштырып турар. Ындыг коллективтерде күш-ажылчы чедиишкиннер көскү болу берген. Үш бригада, бир прораб участогу чыл планын Октябрь байырлалында дооскан, элээн хөй шеверлекчилер бир, ийи чылдарның планнарын күүседир чоокшулаан.

Улус депутаттарының Эрзин, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Каа-Хем, Таңды, Өвүр район Советтери ол черлерде СТУ-ларның ажылынче чогуур кичээнгей салып, боттуг дузаны чедирип турар. Ооң түңнелинде олар оруглалыг ажылдап турар апарган. Трест келир чылын Кызылга 600 муң рубльдиң тудуг, сентелге ажылдарын кылыры планнап турар.

Трестиң ажылында чамдык четпестерге доктаагаш, эргелекчи кадрлар белеткээрин күштелдирериниң чугулазын демдеглээн. Ол сорулганы шиитпирлээри-биле келир чылын 100 кижи өөредир комбинатты ажыдар деп турар. Чаа Конституцияның негелделеринге дүүштүр ажыл-херекти удуртурун сайзыраңгайжыдар, ажылчыннар ортузунга политкижизидилгелиг ажылды улам күштелдирер талазы-биле тресте ап чорудуп турар хемчеглерге ол доктааган.

Каа-Хем районнуң Ильинка кодээ Совединиң ажылчы чоннары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш чаа Конституцияны улуг өөрүшкү-биле хүлээп алганын ол Советтиң күүскомунуң даргазы, **Ф. П. Толмачев** чугаалаан. ССРЭ Конституциязында чер-чер Советтерин ниитилелдиң политиктиг тургузуунуң үндезини деп айыткаанын ол демдеглээш, Ильинка кодээ Советтиң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртуп турарынга доктааган. Совет, ооң күүскому, доктаамал комиссиялары болгаш депутаттары чугула кампаниялар үезинде ажыл-херекти контрольга ап, социалистиг чарышты организастап турар. Ооң түңнелинде гектар черден 13,2 центнер дүжүттү ап, күрүнеге тараа садарының планын 105,3 хуу күүседип, малга четчир сапныг чемнерни белеткээн.

Мал ажылында көргүзүглер база багай эвес. Күрүнеге сүт садарының планы ноябрь 1-де 140 тоннага ажыр күүсеттинген. Сүт саалдазы эрткен чылдан көвүдээн. Чамдык саанчылар, хойжулар социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткилээн. Мал чеминге суггаттыг черлерни, тарымал сигенни Советтиң сессиязының шиитпирин ёзугаар калбаа-биле ажыглап эгелээн.

Кодээ Совет болгаш ооң депутаттары культура, тудуг, [illegible] айтырыгларын доктаамал контрольдап турар. [illegible] Оратор оон ыңай ажыл-агыйда четпестерге доктаагаш, малдың олүп хораар чоруунуң ам-даа хөй болуп турарын, күрүнеге эът садарының планын күүседири бергедеп турарын, сүт бүдүрери эрткен чылдың деңнелинден кудулааның чугаалаан. Ол четпестерни чайладыр төлээде, кодээ Совет, совхозтуң дирекциязы тодаргай хемчеглерни ап, кижилерден, ылаңгыя депутаттардан болгаш доктаамал комиссиялардан негелдени күштелдирер дээрзин ол демдеглээн.

Сессияның индиринде улус депутаттарының Өвүр район Совединиң күүскомунуң даргазы депутат **А. Б. Семис-оол.** ССРЭ Конституциязын чугаалажып көргени болгаш хүлээп алганы бистиң чуртувустуң төөгүлүг улуг чедиишкиннериниң көрүлдези, СЭКП-ниң политиказының шыныншын болгаш дээштииниң херечизи болган деп, ол демдеглээн. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң илеткели сайзыраңгай социализмниң хевир-шинчизин тодарадып турар теоретиктиг түңнел болганын ол онзалап демдеглээн.

Районнуң ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның октябрь (1977 ч.) Пленумунуң, Дээди Советтиң чедиги сессиязының материалдарын болгаш чаа Конституцияны, бүгү совет улус-биле бир дөмей, улуг чоргаарал болгаш өөрүшкү-биле хүлээп алганын демдеглээш, депутат районнуң ажыл-ишчилериниң чедиишкиннеринге доктааган. Үш кварталдарда күрүнеге эът садарының планы 106,8 хуу, сүт садарының планы 102,4 хуу, дүк садарының ийи чылдар планы күүсеттинген. Сүт саалдазы эрткен чылдан дыка көвүдээн, 20 ажыг хойжу чылда алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен. Районнуң сентелге-тудуг участогу, амыдырал хандырылга комбинады, Чараш-Дыт фермазы, «Кызыл тук», «Торгалыг» совхозтарның сигенчилери социалистиг хүлээлгелерин эки күүсеткен.

Район Совединиң күүсекчи комитети бодунуң ажылын чаа Конституцияның негелделеринге дүүштүр эде тургузуп, шиитпирлерниң күүселдезин контрольдаарын экижидип турар. Депутаттарның ролюн болгаш ат-алдарын бедидер хемчеглерни алган, амгы чылын бүгү депутаттары соңгукчуларынга отчёдун берген. Совет органнарының ажылының арга-методун сайзыраңгайжыдар, совет ажылдакчыларның харысалгазын бедидер талазы-биле хемчеглер ажылдап кылдынган.

Районнуң экономиказын болгаш культура тургузуушкунун хөгжүдеринге бар аргаларны четче ажыглавайн турарын оратор демдеглээш, ол болза ажыл-агыйны четпес организастап, кадрлардан негелде кошкак боон турарының түңнели деп чугаалаан. Ноябрь 1-де байдал-биле алырга, мал бажы өстүрериниң планы берге байдалда турар. Малдың олүп хораары хөй, мал төлүн кончуг эвээшти камгалап ап турар. Мындыг байдалды район кышка чогууру-биле белеткенмейн келгени-биле тайылбырлап болур.

Районнуң мурнунда кол сорулга болза мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирери болур. Амгы үеде эрте оолдаар шээр малдың төлүн мендиалырынга белеткенип турар. Кыштагларже мал чемнерин чедирип, суггатче кичээнгей салдынып турар. Ферма, бригада болгаш кыштаг бүрүзүн шыңгыы контрольга алыр болгаш кижилерден негелдени күштелдирер.

Депутат оон ыңай СЭКП ТК-ның Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының материалдарын болгаш чаа Конституцияны чопга таныштырарынга доктааган.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязын чугаалажып көргени болгаш хүлээп алганы [illegible] «Х Улуг Хурал» совхозтуң хойжузу депутат **Д. О. Байкара** чугаалааш, [illegible] Конституцияның [illegible] дези, партия биле чоннуң онстиң улузувустуң чаңгыс эви тода илереп турар.

Бодунуң социалистиг хүлээлгелерин эки күүсеткенин чугаалааш, депутат хойжу бригадада амгы байдалга доктааган. Бригадада 23 кодан хөй бар. Бо чылын төрүүр чүс хойга оңаалтыр 85 хураган, бир хойдан 2,4 кг дүк алдынган. Чамдык малчыннар, чижээ, А. Содунам, Ч. Чамзы, М. Ховалыг, А. Чудурукпай, М. Дуңун-оол чылда алган социалистиг хүлээлгелерин Октябрь байырлалынга чедир күүседипкен.

Эрткен кыштаглаашкынында совхозка элээн хөй баш мал хоралан. Ынчангаш бо чылын оон чогуур түңнеди ыылып, кыштаглаашкынга белеткелче улуг кичээнгейни салган. Эрги кажааларны, бажыңнарны септеп, кылганнындан аңгыда бо чылын хойга 6 чаа кажаазы, 9 хураган кажаазын, 4 чурттаарга бажыңын тудугжулар кылып дооскан.

Депутат оон ыңай бодунуң округунуң соңгукчулары-биле ажылын чугаалааш, олар-биле үргүлчү ужуражып, соңгукчуларның чагыгларының күүселдезин чедип ап турарын чугаалаан. Аңаа холбаштыр депутат совхозту күрүне шугумундан электрижидеринге, оруk-харылзааны экижидеринге, специалистерни машина-техника-биле хандырарынга дуза көргүзерин республиканың удуртур организацияларындан дилээн.

СЭКП ТК-ның май болгаш октябрь Пленумнарынга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң илеткелдеринде база ССРЭ Конституциязында бистиң ниитилелдиң экономиктиг болгаш социал улуг чедиишкиннери тода көргүстүнген, коммунизмче бурунгаарлаашкынның оруктары айыттынган, ынчангаш Чадаана хоорайның ажылчы чоннары ол документилерни улуг өөрүшкү-биле уткуп хүлээп алган деп, улус депутаттарының Чадаана хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы **М. А. Данпаов** чугаалаан.

Чадаанажылар чаа Конституцияның төлевилелин чугаалажырынга идепкейлиг киришкен. ССРЭ Конституциязында кижи дугайында сагыш салышкынның бүгү эгелерде илергейлеттингенин. Ынчангаш чадааналылар төлевилелди чугаалажып турар үеде-ле юбилейге уткуштур бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган болгаш оларны багай эвес күүседип турар. Хоорайның бүдүрүлгелери 9 айларда продукт сайгарарының планын 103,7 хуу күүсеткен.

Чаа Конституция чер-чер Советтериниң ролюн болгаш харысалгазын улам бедиткен. Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртурун экижидер хемчеглерни Совет ап турар. Хоорай Совединиң күүскому депутаттарның семинарын эрттирген, аңаа депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайын, өске-даа документилери-биле танышкан. Соңгулда сөөлүнде бүгү депутаттар соңгукчулары-биле ужурашкан, оларны ажыл-херекке идепкейлиг кииришпирип турар.

Чадаана чыл келген тудум өзүп, улуг бүдүрүлгелерлиг, хөй культура албан черлерлиг төп апар чоруур. Ынчангаш ооң хөгжүлдезинде чамдык нарын айтырыглар бар. Хоорайда уруглар албан черлериниң чедиишпезинден элээн хөй нелер ажылдап шыдавайн турар. Ынчангаш хоорай Совединиң болгаш бүдүрүлгелерниң кооперастаашкынының шугуму-биле ясли, садтар тудары чугула.

* * *

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөрткү чыыжының алдыгы сессиязы чугаалашкан айтырыг талазы-биле делегейгей доктаалды хүлээп алган. Ында СЭКП ТК-ның октябрь (1977 ч.) Пленумунга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде сорулгаларны болгаш түңнелдерни, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын бир эп-сеткилдиг чүүлдүг деп көргенин илергейлээн болгаш республиканың Советтериниң ажыл-чорудулгазынга оларны чайгылыш чок удуртулга боддурарын айыткан.

ЧУРУКТАРДА: сессияның бөлүк киржикчилери (солагай талазындан) А. Кыргыс— «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң механизатору, Б. Мартан—«УТКА 25 чылы» совхозтуң чолаачызы, А. Ооржак—Кызыл-Мажалыктың туүйбу заводунуң мастери, Д. Дамба— «Кара-Хөл» совхозтуң хойжузу, А. Монгуш—«Хемчик» совхозтуң саанчызы, Х. Сарыглар —«Тыва даг-дүгү» комбинаттың машинизи; хуралдаар зала (оң талазында).

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ЫРЖЫМНЫҢ ХӨЛЕГЕЗИНДЕ

Тес-Хем — республиканың мал ажыл-агыйлыг районнарының бирээзи. Ниитиниң малының баш санын өстүрер, оон алыр продуктуларны көвүдедир дээш районнуң ажыл-ишчилери кызымак иште хаара туттунган. Ылаңгыя, төрүүр 100 баш хойга онаштыр 100—120 чедир хураганнарны чыл санында камгалап ап келген сураглыг хойжулар бо районда хөй. Оларга чоргаарланырдаа бис.

Бо удаада районнуң малчыннарының дугайында эвес, а ол талазы-биле база-ла хамаарылгалыг тудуг организациязы — Самагалтайның 1070 дугаарлыг мехколонназының дугайында чугаалаар бодаан бис.

Суурнуң эң кыдыында туттунган бо тудуг организациязынга чеде бергеш, ында бүгү-ле чүвениң шыпшыңын баштайгы хүнде кайгаан мен. Оон тудуг материалдары ап, азы ону алыр дугайында айтырыг тургузуп келир-даа кижилер чок, тудуг материалдары чүдүрүп кээп турар машиналардаа көзүлбес. А ооң херимниң иштинче кире бээрге, септээри-биле тургузуп каан үрелик автомашиналардан, ажык черде чыый салгылап каан тудуг материалдарындан өске көстүр чүве чок. Мындыг ажыл-агыйжы эвес оожумнаашкынның ужурун тодарадыр, коллективтиң ажылы-биле таныжар сорулгалыг барганым ол.

Самагалтайның 1070 дугаарлыг көжүп чоруур механизастаттынган колонназы тургустунга-ла 3 чыл чоокшулай берген. Ынчалза-даа ооң ажылы амга чедир-ле шуудавайн турар дизе частырыг болбас. Ооң чылдагааны чүдел?

Кол чылдагааның бирээзи — ону удуртур кадрларны шилип алырынче «Тыва көдээ тудуг» трестиң удуртулгазының кичээнгейи кошкатканында. Бо мехколонна тургустунгандан бээр эвээш үе эрткен-даа, ооң удуртукчузун 6 удаа солаан. Ол солуушкун база-ла таварылга эвес — дүвүдалаш-биле бир-ле кижини шилип алыр, а оозу чок-ла болза арагачы, чок-ла болза алыскак-чиксек, ажыл-иштен оспаксыраар кижилер болур. Ооң уламындан бо тудуг организациязының ажылы хөңнүг чадап, каш чыл улаштыр планныг онаалдаларын күүседип шыдавайн турар.

— Планныг онаалдаларның күүселдезин хандырар талазы-биле кандыг хемчеглер ап турар силер, «Тыва көдээ тудуг» трестиң талазындан силерниң организацияга чедирип турар дузазы кандыгыл? — деп, Самагалтайның 1070 дугаарлыг мехколонназының начальниги Р. Н. Чувашовтан айтырган мен.

— Каш чыл улаштыр планныг онаалдаларывыс күүсеттинмээн. Чылдагааны: тудуг материалдары-биле хандырылганың багайында, кирээлиг организацияларның ажылын саададып турарында — дээш, коллективтиң мурнунда шиитпирлеттинмейн турар чамдык айтырыгларга ол доктаады.

Районнуң девискээринге мал кажаалары, чурттаалга бажыңнары болгаш оон-даа өске объектилерни кылырынга бо КМК-ның ролю улуг турар ужурлуг. Ынчалза-даа, бодунуң сорулгазын бо тудуг организациязы ыракта чедир күүсетпейн турар. Ол дээш харыысалганы «Тыва көдээ тудуг» трестиң удуртукчулары база деңге харыылаар ужурлуг. Ооң барымдаазы мындыг.

КМК-ның тудугжулары объектилерни кылып доозуптарга, трестиң специализаттынган 624 дугаар КМК-зының сантехниктери манаткаш турун бээр. Оларны дарый чорудуп бээрин дилээн телеграммалар трестиң удуртукчуларынче улаштыр-улаштыр ужуруп-ла турар, а түңнел чок. Самагалтайда, совхозтарда туттунган 2—2 аал иштии чурттаар бажыңнарның тудуу доозулгандан бээр үр үе эрткен, а сантехниктер келбээнинден ол бажыңнарның иштики ажылдары саадааш туруп берген.

«Тес-Хем» совхозтуң төвүнде Культура бажыңының тудуу каш чыл саадаан. А эрткен чылын ооң тудуу доостурга, июль айдан эгелеп сантехниктер аңаа ажылдап кирер турган, чыл иштинде аңаа келбээн. Чүгле бо тудугже сантехниктерни келдирери-биле трестиң, 624 дугаар КМК-ның удуртукчуларынче 16 телеграмманы чоруткан.

Ол-ла совхозтуң Ү. Шынаа салбырында чунар-бажыңның тудуу база-ла «кырып» эгелээн. Чылдагааны — база-ла сантехниктерниң ында келбейн турарында. Оларның харыысалга чогундан ноябрьның эгезинде-ле ажыглалга кирер ужурлуг турган чунар-бажың амга чедир ажыглал чок туруп берген.

«О. Шынаа» совхозта 320 өөреникчи өөренир чаа школаның ажыглалга кирер хуусаазы база-ла ол чылдагааннардан үзүлген.

Мехколоннаның техника-биле хандырылгазы чаржынчыг. Ында ыяш сөөртүр чаңгыс-ла машина ажылдап турар, эргижирээн 2 ГАЗ-51-лер үрелипле турар, ону септээр баазазы чок. Көдүртүр кран, экскаватор шуут чок. Септелге-даа, техника-даа дугайында бо мехколоннаның айтырыын трестиң автобаазазының удуртукчулары кичээнгейге албайн турар.

Планныг онаалдаларны күүседиринге бир кол чүүл — тудуг материалдары-биле хандырылга. Эрткен 10 айларның тудуг планын күүседиринге бо КМК-га 73 муң кезек тууйбуну, 18 х 18 см хемчээлдиг 1275 кубометр тудуг ыяжын, 10х18 см хемчээлдиг 499 кубометр тудуг ыяжын бээрин трест хүлээнген. А херек кырында чүгле 51 муң кезек тууйбуну, а тудуг ыяжының колдуунда-ла чартык кезиин берген. Октябрьда 120 кубометр тудуг ыяжы бээр турган чүгле 39,3 кубометрни берген. Байдал мындыг турда план канчап күүсеттинерин трестиң удуртукчуларындан айтырар үе келген.

1070 дугаарлыг мехколоннада кадр талазы-биле айтырыг ам-даа чедир шиитпирлеттинмээн. Бүдүрүлге-техниктиг килдиске турза чогуур 3 специалистиң чаңгызы-даа чок, мастер, инженер база чок. Коллективте ажылдап турар кижилерниң хөй кезии доктаамал эвес, а кирээлиг ажылдап турар улус.

Тудуг материалдарын камнаар, ооң кадагалалын экижидер талазы-биле айтырыгже кичээнгейни мында кошкаткан. Мехколоннаның складтары эвээш эвес, а тудуг материалдарының ажык черде, хар адаанда чыдып турары склад эргелекчизи Ч. Өолетти, районнуң улусчу контролёрларын дүвүретпейн турар.

Онгу беш чыл — эң ажыктыг болгаш шынарлыг ажылдаарының беш чылы болгай. А Самагалтайның 1070 дугаарлыг мехколонназының кылган тудугларының шынары багай дээрзин районнуң удуртукчулары безин билир, ооң дугайын чугаалажып турар. Ону экижидер талазы-биле чугаа СЭКП райкомунуң бюрозунгадаа болган, амдыызында байдал экиживээн.

— Квартираларның планнаашкынын экижидерин, бажыңнарны таарымчалыг, чараш, шынарлыг кылдыр тудуп тургузарын төлевилелчилерден болгаш тудугжулардан шыңгыы негээр апаар бис. ...Чаа квартирага бүгү-ле чүве кижи бүрүзүнге өөрүшкү, хей-аътты бээр ужурлуг — деп, партияның XXV съездизинге Төп Комитеттиң Отчёт илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазы чурттуң бүгү тудугжуларынга программа болур. Ону Тес-Хемниң тудугжулары утпаза чогуур.

Юбилейлиг чылдың 10 айлары эрткен. Ол үениң дургузунда республиканың мурнакчы бүдүрүлгелери 2 чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен турда, бо мехколонна кирээлиг ажылдар талазы-биле 10 айларның планныг онаалдазын чүгле 89,2 хуу, боттарының күжү-биле кылыр ажылдарын 89,4 хуу чедирген.

Самагалтайның 1070 дугаарлыг КМК-зының ажылында бар четпестерни, ооң планныг онаалдаларын күүсетпейн турарының чылдагааннарын кысказы-биле бижиирге мындыгдыр. А ол четпестерни чайладырынга «Тыва көдээ тудуг» трестиң (эргелекчизи Г. М. Шубник), ооң специализаттынган 624 дугаарлыг КМК-зының (начальниги П. Петров), трестиң бүдүрүлге-техниктиг четчелээшкин эргелелиниң (начальниги В. Семиколенов) бо көдээ тудуг организациязынче кичээнгейни күштелдирериниң хамааржыр. Үстүнде четпестерден түңнел үндүрерин үе негеп келген.

М. КАЛЧАН,

«Шынның» тускай корр.

«Найырал» совхозтуң Кара-Тал сүт-бараан фермазы төрүүр чүс инекке онаштыр 78 бызааны бо чылын алган. Бызааларны чидириг чок доруктуруп алырынга бодунуң улуг үлүүн бызаа ажаакчызы Болаш Кыргыс база киирип турар. Оон бызаа азыраар кажааларының иштн, дашты кезээде арыг-силиг.

Амгы үеде азырап турары 37 чаш бызааларын сүт, чарба, тырткан сүт болгаш минералдыг чемнер-биле рацион ёзугаар чемгерип, азырал-хайгааралын таарымчалыг чорудуп турар. Бызааларның хонукта немелде деңзизи 600 граммдан кудулавайн турар.

ЧУРУКТА: бызаа ажаакчызы Б. Кыргыс.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

СОРУЛГАВЫС ОЛ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң мал ажылының мастерлеринге чагаазында кышкы-даа байдалдарда бедик продуктулуг чорукту чедип ап болур, а ону чедип алырда кыштаглаашкынны эки организастаар, курлавырларны билдилиг ажыглаар, малдың килограмм чем бүрүзүн чөп, эң ажыктыг кылдыр ажыглаар херек деп айыткан. Меңээ, хойжу кижиге, ол мырыңай дорту-биле хамааржыр чугаа-дыр.

Эрткен кыштаглаашкында кандыг болчук? Малчыннар кышка белеткенип, кажаа-хорааны септеп, өдекти бөлүп, мал чемин кезип-ле алдывыс. Ынчалза-даа оңза күжениишкинниг ажылдап, бедик харыысалгалыг турган бис бе? Бир эвес ындыг турган болза, кыштаглаашкынның түңнели, алган продукциявыс чүге чегей болганыл? Район чүс хойдан-на 59-ла хураган алган болгай. Ажы-биле чугаалаарга, мээн бодум көргүзүүм база мурнуку чылдардан куду болду.

Моон көөрге, кыштаглаашкынга белеткеливис, ону эрттиргенивис кошкак болганы ол-дур. Партияның Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында кылыр чүүлдерни тода айыткан-дыр. Бүгү ажылдарны аңаа үндезилеп тургаш, кыштаглаашкынны организастыг эрттирери удуртур-башкарар органнарның-даа, бистерниң — малчыннарның-даа сорулгавыс ол-дур. Мурнуку чылдарда ыпкаш суг чедирерин үзүктелдире бээр, малчыннарның хандырылгазын кошкадыр, тускай эртемниглер ховар аалчылар апаар, таварылгалар турбас ужурлуг. Моон-биле чергелештир бот-харыысалга дугайында чүгле чугаа эвес, тодаргай негелделди үргүлчү тургузаар болза эки. Малчын кижи эң ылангыя кышкы өйде бичии-ле салдынып, чалгаарап турар апаар болза, бир эвес хоюн ховуже аңаа салыптар азы хой оолдаашкынының үезинде дүне кажаага дежурныйлавас болза, ол мырыңай дораан-на когаралга чедирер болгай. Оон эрткеш, каш-каш хонуу-биле «бажын дергилеп» арагалааш чоруптар кижилер бисте чок деп бе? Бот-харыысалга дээрге чүгле чугаа эвес, харын ол бистиң чедир ажыглап шыдавайн турар бир курлавырывыс-тыр.

А. КАРМА,

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны.

«Тес-Хем» совхоз.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

БЕДИК ШАҢНАЛ

СОФИЯ. (СЭТА). Болгария Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Чарлыы-биле СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Сусловту БУР-нуң дээди ордени — Георгий Димитров орден-биле 75 харлааны-биле холбаштыр болгаш БКП биле СЭКП-ниң аразында дайынчы эвилелди болгаш кады ажылдажылганы, ийи чурттуң болгаш улустарның акы-дуңмалышкы найыралын база чоокшулажыышкынының хөгжүдеринге улуг ачы-хавыязы дээш, ССРЭ-ге социалистиг болгаш коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга, марксисчи-ленинчи теорияның арыг чоруу дээш демиселге, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының база делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынының быжыглаарынга киирген салыышкыны дээш шаңнаан.

ВСР-ниң делегациязының Пекинде чоруп турары

ПЕКИН. (СЭТА). ВКП ТК-ның Чиңгине секретары Ле Зуанга баштаткан ВСР-ниң партия-чазак делегациязының аңаа албанның аян-чоруун кылып келгенинге алдар болдуруп Пекинге хүлээп алыышкын болган. Аңаа ККП ТК-ның даргазы, КУР-нуң Күрчөвүлелиниң премьери Хуа Го-фэн чүве чугаалаан. Бодунуң чугаазынга амгы кыдат удуртулганың «үш делегей» дээр маоисчи концепциязының талазында турарын ол база катап бадыткаан. Ол теория ёзугаар Пекинниң удуртукчулары аңаа реакциялыг империалистиг күштерни киириштирбишаан Совет Эвилелинге удур демиселдиң «калбак фронтузун» тургузарынче кыйгырып турары билдингир болгай.

Бодунуң харыы чугаазынга Ле Зуан делегейде революстуг чорудулгага ооң тургустунган үш кезээниң каттыжыышкыны кылдыр делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң хүлээп алган үнелээшкининиң дугайын сагындырган. Бирги черге социалистиг чурттарны ол адаан. Социалистиг чурттар, национал-хосталгалыг шимчээшкиннер болгаш капиталистиг чурттарда ажылчын шимчээшкини шаап халдаашкынның туружунда туруп турар, америк империализмге баштаткан империализмге ойтур шавыышкынны берип шыдаар болгаш тайбың, национал хамаарышпас чорук, демократия, социализм дээш демиселге базым бүрүзүнде тиилелгени чедип ап турар деп, ол онзалап демдеглээн.

Вьетнамга көргүскен эңиг деткимче болгаш улуг үнелиг дузаламчы дээш Совет Эвилелинге, социалистиг өске-даа чурттарга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин Вьетнамның Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары илереткен.

ДЕПШИЛГЕЛИГ УГЛАНЫЫШКЫН-БИЛЕ

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Социалистиг Улусчу Ливия Араб Джамахириязының эрге-чагыргазының дээди органы — Бүгүниити улусчу конгресстиң сессиязы ливия найысылалга болуп эрткен.

Депшилгелиг социал-экономиктиг чаартылгаларны ханыладырынче, ажылчы чоннарның амыдырал деңнелин улам ыңай бедидеринче, чурттуң камгаланыр аргалыын быжыглаарынче угланыышкынны үргүлчүлээр дээн ливия улустуң шиитпирлиин сессияның түңнел хуралынга хүлээп алган резолюцияда демдеглеп турар. Ол сорулга-биле ылангыя беш чыл планын күүседип турарынга улус хуралдарының (эрге-чагырганың чер-чер органнарының) талазындан улам-на шыңгыызы-биле контролдаарын, ажылчыннарның, тараачыннарның болгаш албан-хаакчыларның материалдыг база социал хандырылгазын экижидерин, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидеринче угланган хемчеглерни боттандырарын баш удур көрүп турар.

Даштыкы политика талазы-биле ливия удуртулганың удурланыышкынның палестин шимчээшкинин бүгү талалыг деткииринче болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннерге дузаламчы көргүзеринче угланыышкынын депутаттар чүүлдүг деп көрген. Ливияның дыка хөй чурттар-биле чарган дугуржулгаларын сессия күштүг болдуруп бадылаан.

С. ВЭНС ЧОРУПКАН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Албанның аян-чоруун кылып Аргентинага, Бразилияга, Венесуэлага баары-биле АКШ-тың күрүне секретары С. Вэнс чорупкан.

Америк албан кижилериниң хүлээп көрүп турарындан алырга, АКШ биле Латин Американың чурттарының аразында чөрүлдээлер дыка чидиглевиген үеде ол аян-чорук эгелеп турар. Найысылалдың «Вашингтон пост» солуну АКШ-тың күрсекретарының Латин Американче чоруушкунун тайылбырлавышаан, «чаңгыс-даа чурттуң найысылалынга С. Вэнсти чылыг байыр чедиришкиннери манавайн турар» деп бижээн.

ИЗРАИЛЬГЕ А. САДАТТЫҢ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРЫНГА ХАМААРЫШТЫР

Египеттиң президентизи Садаттың Израильдиң премьер-министри Бегин-биле чугаалажыышкыннары доозулган.

Египеттиң президентизи ноябрь 21-де Каирже ужуда берген. Чугаалажыышкыннар доозулган соонда болган парлалга конференциязынга Бегин ийи тала харылзаажылгаларны уламчылаарын шиитпирлээн деп дыңнаткан.

Иерусалимден информация агентилелдериниң дыңнадыгларын ёзугаар алырга, Египет президент араб чурттарга удур дайылдажып турган израиль солдаттарның тураскаалынга чоруптарының мурнуу чарыында венок чечек салган. Иерусалимде мусульманнарның эң-не ыдыктыг черлериниң бирээзи — «Аль-Акса» дуганга ол база чораан. Дуганы долгандыр чыылган арабтар: «Бисти саттпа, өскерликчи илегет!», «Палестина арабтарныы-дыр!», «Бистиң хоругдаттырганнарывыс дугайын утпа, Садат!» деп кыйгырыглар-биле ону уткаан. Израиль полиция чыскаалды тарады ойладыпкан, тудуп хоругдаашкыннарны кылган.

Ноябрь 20-де Садат биле Бегин израиль парламентиге (кнессетке) чүве чугаалааннар. Садаттың чугаазы «чөптүг болгаш быжыг тайбыңның байдалдарынга чурттаарының эргежок чугулазының» дугайында ниити домактарлыг, а ол ышкаш ооң бодап турары-биле алырга, Тель-Авив-биле «тайбың дугуржулгазының үндезини болган туруп болур» дээр чамдык пунктуларлыг болган. Израиль эжелээшкинни соксадыры-биле болгаш Чоокку Чөөн чүктүң күрүне бүрүзүнүң тайбың чурттаар база айыыл чок кылдыр магадылаттынган кызыгаарлыг болур эргезин хандырып бээри-биле чергелештир, ол пунктуларда палестин улустуң эргелериниң дугайында чүүл база бар болган. Ынчалза-даа ол пунктуларда Палестинаның хосталга организациязын, Чоокку Чөөн чүк талазы-биле Женеваның тайбың конференциязынга ооң киржилгезин айытпаан болган. Ынаарга Палестинаның хосталга организациязы Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар кара чаңгыс төлээлекчизи болуп турары билдингир болгай.

Израиль премьер бодунуң чугаазынга Израильдиң араб черлерни эжелеп турарын соксадыр-даа дугайында Садаттың көдүрген пунктуларын шуут ыттавайн эрттирегеш, Израиль эжелеп алганы араб девискээрлерден үнүп бербес бодалдыг деп чүвени бадыткаан. Ол дугайын египет президентиниң Иерусалимге келириниң мурнунда-ла сагындырып каан чүве деп ол чугаалаан. «Бисти долгандыр кызыгаарлар, бистерниң аравыста болгаш бистиң кожаларывыс-биле кызыгаарлар кандыг болурунга хамаарыштыр бодунуң туружу бистиң туружувустан ылгалып турарын Иерусалимге келиринче мурнунда-ла президент Садат бистен билип орар кижи» деп, Бегин медеглээн.

Чоокку Чөөн чүкке тайбың дугайында болгаш ол девискээрниң бүгү чурттары-биле «чаагай харылзаалар» дугайында чулчурбушаан, Египет-биле сепараттыг дуюкаа дугуржулга кылырынче, агрессорга удур туржуп турар араб күрүнелерниң чаңгыс аай фронтузун чарылдырарынче, ол чурттарның тус бүрүзүнге «таарыштыр шиитпирлээшкинниң» израильчи негелделерин доңнаштырарынче шуут-ла чүткүл салып турган.

Израиль парламентиге Садаттың болгаш Бегинниң чугааларының дугайында бодунуң дыңнадыынга Францияның «Матэн» солуну: египет күрүнениң баштыңы араб делегейни «хүлээп көөрүн» Израильге саналдааш, улуг дүжүп бериишкинни кылырга, израиль чазактың баштыңы сепараттыг дуюкаа дугуржулганы Египетке саналдааш, ниити медеглел-биле кызыгаарлаттынган деп бижээн.

«Юманите» солуннуң Иерусалимде тускай корреспондентизиниң сөстери-биле алырга, Бегинниң Садат-биле ужуражыышкыны «тиилекчиниң тиилеттирген кижи-биле чугаалажыышкынынга кончуг дөмей болган».

(СЭТА).

Венгр Улус Республика «Икарус» деп автобус заводунуң Секешфехерварда салбыры Совет Эвилелинге пландан ажыр 250 машиналарны бүдүрер болгаш дамчыдып бээр деп бодунуң хүлээлгезин күүседип четкен.

ЧУРУКТА: ССРЭ-же үндүр садарынга белеткээн автобустар.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

КЫДАТТА ИШТИКИ БАЙДАЛ

КУР-да байдал кедергей нарын болуп артып турар. Кыдат парлалганың материалдарындан илереп турары-биле алырга үлетпүрге чиг-эт, инженер-техниктиг кадрлар, мергежилдиг ажылчыннар чедишпейн турар. Энергетика берге байдалга таварышкан, ооң түңнелинде улус ажыл-агыйының дыка хөй адырларынга бүдүрүлге кудулап баткан. Чамдык хоорайларда чуртталга бажыңнарынга электроэнергия бээрин кызырган.

Бирги эргежок чугула херекселдиң хөй-хөй барааннарын мурнуку хевээр карточкалар-биле хуваап турар. Чуртта «куду ажыл төлевириниң политиказын чорудуп турар» дээрзин чоокта чаа «Жэньминь жибао» база катап бадыткаан.

Чоннуң немелде өзүлдезинден көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези хожудап турар. Тараачыннарның орулгалары херек кырында кызырлып турар. Ыяап-ла албан дужаалгаларны күүсеткен соонда эргежок чугула херек чүүлдерни боттарынга арттырып алыр дээн көдээ ажыл-агый коллективтерниң оралдажыышкыннарын «аңгы дайзыннарының чимзениишкиннери», «контрреволюсчуларның сандарадыкчы чоруу» кылдыр көрүп турар.

Маоның кадайы Цзян-цинге баштаткан «дөрттүң бөлүүнүң» амыдыралга чайгылыш чок чорудуп турганы Мао Цзе-дунуң политиказының таварыштырганы баш муңгаш байдалдан чуртту адырылдырарын амгы пекин удуртулга оралдашпайн турар деп чугаалап болбас.

Амга чедир-ле буруу шаап келген күш-ажылын барымдаалап хуваар принциптерни, а ол ышкаш ажыл-агыйны чорударының элээн чогумчалыг аргаларын чоорту катап тургузуп турар. Мурнунда «Май 7-ниң школаларынче» азы кыдыг-черге күш-ажыл-биле «эде кижизидер» дээш көдээ районнарже сывырып чоруткан инженерлерни, техниктерни, эртем ажылдакчыларын бүгү чуртта дилеп тып турар. Школаларга болгаш дээди өөредилге черлеринге экзаменнер дужаарын катап киирип, ортумак школаларның доозукчуларындан чамдык студентилерни шилип алырын чепшээреп турар. Өөренириниң хуусаазы элээн узаан.

Ынчалзажок кол чүүлге амгы кыдат удуртукчулар маоисчи туруштарда хевээр артып турар. Шагда-ла бойлаан угланыышкынны үндезини-биле чаартырының база чуртту хөгжүдериниң боттуг программазын идип үндүрериниң орнунга, олар тургустунган берге байдалдан үнериниң аргазын массалыг политиктиг кампанияларны калбартып чорударындан, албадаашкын аппаратын күштелдириринден, калбак арыглаашкынны, ужур-дүржок аажылаашкыннарны чорударындан, хойге көзүлдүр кылыр судтаашкыннар-биле болгаш шаажылаашкыннар-биле чоннуң коргударындан дилеп турар. Хамыктың мурнунда «политиктиг кем-херек үүлгеткени» дээш шаажылаан кижилерниң даңзызын ам-даа кыдат хоорайларның кудумчуларында азып турар. «Ужур-дүржок аажылаашкыннардан кым-даа камгалаттынмаан» деп чугааны Кыдатка бо-ла дыңнап болур.

Чуртта «политиктиг эрге-чагырганың турумчуушкунун» ам-даа чедип алдынмаан деп, кыдат парлалга боду бижип турар. «Дөрттүң дээрбечилерин», ооң талалакчыларын болгаш «бузуреттирген кижилерни» сойгалап илередир талазы-биле кампанияны амдыызында үргүлчүлеп турда, эрге-чагырга дээш демисел кыдат удуртулганың дээди бөлүүнде уламчылавышаан турарының улам-на хөй-хөй херечилелдери илереп кээп турар. «Партияда эрге-чагыргада турар болгаш капиталистиг орук-биле чорул орар каш борбак кижилерни узуткаар» дээн кыйгырыглар база катап чаңгыланып эгелээн (бүдүн чартык чыл мурнунда ындыг кыйгырыглар элээн хөй удуртукчу кижилерге удур ужур-дүржок аажылаашкыннарны кылырының сылдаа болуп турган).

Даштыкы парлалганың дыңнадыгларын ёзугаар алырга, «культура революциязының» мурнундагы идепкейлиг киржикчилери биле ол «революцияның» соонда агарткан кижилер-биле холбашкан шериг кижилерниң бөлүүнүң аразында чөрүлдээ соолгу үеде чидиглевип турар. Бо чылын чыылдырар деп турган улус төлээлекчилериниң бүгү кыдат хуралының сессиязын келир чылдың чазынынга чедир соңгаарлатканының бир чылдагааны эрге-чагырга дээш демисел дээрзи чигзиниг чок.

М. ЯКОВЛЕВ,

СЭТА-ның политиктиг хайгааракчызы.

МЕДЭЭЛЕР

Чаа пластинка

Бүгү-эвилелдиң «Мелодия» деп фирмазының үндүргени «Катап дыңналы берген үннер» дээр чаа пластиниказы шынап-ла онзагай. 45 минута дургузунда ойнаар пластинка болза ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң, Күрүнениң литература музейиниң ажылдакчыларының болгаш фирманың чаартыкчы тускай эртемниглериниң 12 чыл дургузунда ажылының түңнели болур. Олар архивтерден болгаш хуу чыыкчылардан янзы-бүрү чылдарда тывылган шоолуг билдинмес, харын-даа уттундурган бижидилгелерни чыып алганнар.

Пластинкаларда Л. Толстойнуң, Л. Андреевтиң, А. Блоктуң, С. Есенинниң, А. Белыйның, В. Маяковскийниң, И. Уткинниң, М. Зощенконуң, В. Вересаевтиң, Н. Островскийниң, Ю. Олешаның, Б. Пастернактың, өске-даа хөй шүлүкчүлерниң болгаш чогаалчыларның үннери бар. Олар боттарының шүлүктерин, чечен чугааларын, шии чогаалдарының үзүндүлерин номчуп турарлар.

Биске чедир фонография эзэзинге, эбонит дээрбек, плёнкалар хевирлиг кылдыр чедип келген ол бижидилгелерниң үнүн үн бижидилгезиниң амгы үеде техниказы, үннүң чаартыкчыларының дуржулгазы болгаш мергежили элээн экижидиптер арганы берген. Амдызында эде кылдынмаан шимээн-даштар өттүр автор кижи бүрүзүнүң онзагай чүүлдери, ооң бодунуң катаптаттынмас ылгалдары билдинип турар. Шүлүк сөзүн мастерлерниң номчуп турарының аяның ниитизи-биле дыңнакчы билип алырынга дузалаар сөстерни пластинка бүрүзүнге кыяап каан.

●

Поэзия хүннери

ТЫНДА. (Амур область). СЭТА-ның корреспондентизи А. Кривченконуң дыңнатканы болза: Байкал-Амур магистралының тудугжуларынга Москвадан, Благовещенскиден, Хабаровскиден, Иркутскиден келген чогаалчыларның улуг бөлүү аалдап келген. «БАМ-га поэзия хүннери» деп литературалыг байырлалга олар киржирлер. Ону ВЛКСМ ТК-ның штавының эгелекчи саналы-биле Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуунда эрттирип турар. Литераторлар тудугжуларның кол пунктуларынга баар, магистральдың баштайгы тудугжуларынга амгы совет поэзияның дугайын чугаалап бээр болгаш чаа шүлүктерни номчуур.

Тудугда эгелеп чоруур шүлүкчүлер болгаш прозаиктер элээш эвес ажылдап турар. Тындада тургускан «Звено» деп литература студиязы үжен хире ажылчыннарны, инженерлерни болгаш албан-хаакчыларны каттыштырган. Олар боттарының чогаалдарын ол черниң болгаш төп солуннарда парладып турарлар. Оларның чамдызы шүлүктериниң чыындыларын ам безин парладып үндүрген. Литературалыг байырлалдың хүннеринде Тындага чогаадыкчы секциялар ажылдаар. Аңаа сураглыг литераторлар боттарының өөрүнүң чогаадыкчы ажылдарын анализтеп көргүзер.

«БАМ-га поэзия хүннери» моон соңгаар чаңчыл болу бээр.

●

Оруктар немешкен

АЛМА-АТА. (СЭТА-ның корреспондентизи В. Ганжа) Төп Казахстанның бүгү совхозтарында асфальтылаан оруктар тудуу доозулган. Ырак черде турар «Бесобинский» болгаш «Интальы» деп хөй азыраар ажыл-агыйларның төп суурларынче дөртен ийи километр оруkту чоокта ажыглалда киирген.

«Шынның» аалчылары

АНЫЯКТАР-БИЛЕ ЧУГАА

Парлалга, радио черлериниң кол даянып күжү—бижикчилер болгаш номчукчулар. Олар-биле харылзааны чагаалар болгаш ужуражылгалардаа дамчыштыр тудуп турар.

Чоокку бо хүннерде республиканың чогаадыкчы аныяктарының фестивалы боол эрткен. Аңаа чүгле чогаадыкчы аныяктар эвес, оларның дагдыныкчылары хоочун чогаалчылар, артистер, композиторлар, чурукчулар база киришкен. «Шын» солуннуң редакциязы чогаадыкчы аныяктар болгаш дагдыныкчы хоочуннар-биле ужуражылганы организастап эрттирген.

«Шынның» редакциязынга болган ужуражылгага хоорайның-даа, кодээниң-даа аныяк бот-тывынгыр композиторлары, артистери болгаш чогаалчылар, литератураның болгаш уран чүүлдүң хоочуннары база Улан-Удэниң балет болгаш опера театрының төлээзи Е. Кыштымова база ол-ла хоорайдан Чурукчулар эвилелинден келген А. Цыбикова олар киржип, ажыктыг саналоналг солушкан.

Тываның комсомол шаңналының баштайгы лауреады дагдыныкчы чогаалчы С. Сүрүн-оол чогаадыкчы аныяктарның фестивалын бо чылын бир дугаар организастап эрттирип турарынга өөрүшкүзүн илереткен. Чогаалчы боду «Тываның аныяктары» солуннуң чанында «Дамырак» деп чечен чогаал каттыжыышкынын каш чыл улай удуртуп келген. Ында чечен чогаалга сонуургалдыг, чаа эгелеп бижип чоруур аныяктар хаара туттунган. Оларның саны чылдын-на көвүдеп орар. Ындыг янзылыг бөлгүмнер — Чөөн-Хемчиктиң Сут-Аксында «Хемчик», а база-ла ында ортумак школада «Анай-Хаак» доктаамал ажылдап турар. Аңаа чогаалчылар эвилели кичээнгейни доктаамал салып, оларның ажылынга боттуг дузаны чедирип турар. Бир өөрүнчүг чүве болза, «Дамырактың» киржикчилериниң эң эки чогаалдарын чыып белеткээш, ном үндүрер чер тускай ном кылдыр парлап үндүрер деп турары болур. Ол чорук аныяк авторларның хей-атын улам көдүрер. Бистиң республикада 100 ажыг аныяк авторлар санаттынып турарын, оларның иштинде 40 ажыг кижи доктаамал бижип турарын, 34 кежигүн эвес авторлар тускай номнарлыг боол турарын чогаалчы С. Сүрүн-оол чыылганнарга сонуургаткан.

Тываның культуразының алдарлыг ажылдакчызы, хоочун дагдыныкчы К. Дамдынның чугаазын «Шынның» аалчылары сонуургаан. Ол дөртен беш чыл дургузунда Чадаанада ажылдап, чурттап турар. Хөгжүм херекселинге хостуг ойнаар кылдыр ооң өөреткен өөреникчилери хөй. Чижээлээрге, башкы Александр Ондар, Монгуш Кертик-оол олар хөй ырлар аялгаларын чогааткылаан, оларның тааланчыг ырларын аныяктар чер болганда күзелдиг-биле ырлажып турар. Чадааның музыка школазының национал хөгжүм херекселдеринге өөреникчилерни белеткеп турар. Ол салбырда ам 18 өөреникчи хаара туттунган. Хоочун дагдыныкчының бот-идепкейи-биле бир-ле дугаар тургустунган ындыг салбырның уругларын өске музыка школаларынга шенеп ажыдарын өөренип көрзе эки. Национал хөгжүм херекселдеринге ойнаар сонуургалдыг уруглар хөй болгай. Олар боттарының күзели-биле ындыг салбырларга беш чыл өөренгеш, улаштыр уран чүүл училищезинге ол-ла мергежилдиң аайы-биле өөредилгезин уламчылаар.

— Чагыг ёзугаар 10 хире игил, бызаанчы, чадаганны Бора-Тайга ортумак школазының күш-ажыл башкызы Ондар Маржымаалга кылдыртып алдывыс. Чараш-ла, эткир, эки-даа кылдыр кылыр кончут шевер кижи болду. Тыва хөгжүм херекселдерин анаа ам-даа хөйнү кылдыртыр бодап турар бис—деп, К. Дамдың чазапыкчы мастерниң ажылын үнелеп чугааланды...

Барыын-Хемчиктен келген аныяк бот-тывынгыр композитор А. Конгар районда чогаадыкчы аныяктар-биле кылып чорудуп турар чамдык ажылдар дугайын чугаалаан. Район төвүнде чурулга мастерскалында аныяк чурукчуларны өөредип турар. Оларның ажылын хоочун чурукчу С. Тас-оол удурткан. Улуг Октябрьның 60 чыл болган оюн таварыштыр аныяктарның чураан чуруктарының делгелгезин ажыткан. Аңаа колдуунда Эрги-Барлык, Аксы-Барлык ортумак школаларының үстүкү класстарының өөреникчилериниң чураан чуруктарын көрүкчүлер сонуургап, эки деп үнелелди берген. Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңының чанында «Баштайгы базым» деп чечен чогаал бөлгүмү ажылдап турар. Ында колдуунда школачылар хаара туттунган. Музыкага ынактар-биле ажылды база-ла чорудуп турарының дугайын А. Конгар дыңнаткан...

Колдуунда кол рольдарны чедиишкинниг ойнап чоруур аныяк артист Х. Ширин-оол режиссура талазы-биле ажылда четпестерни, солуннарда кандыг-бир чаа шии дугайында ханы анализтиг чүүлдерниң кончут ховар үнүп турарын чугаалаан. Театрның артистер бөлүүнде 11 аныяк артистерниң немешкенин, оларның чедиишкинниг ойнап эгелей бергенин аныяк артист чугаалаан.

Аныяк шүлүкчү А. Даржай бодунуң баштайгы шүлүүнүң «Шынга» парлаттынганын дыңнаткаш, чаа бижип турар чогаалдары-биле аалчыларны таныштырган.

Кунгуртугдан М. Дүдүп, Тес-Хемден Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи К. Баазак-оол, Улан-Удэден келген аалчы А. Цыбикова болгаш өскелер-даа СЭКП ТК-ның «Чогаадыкчы аныяктар-биле ажыл дугайында» эрткен чылгы доктаалынга дүүштүр кылып чорудуп турар чамдык ажылдарны, боттарының арга-дуржулгазын чугаалаашкан. Ужуражылганың киржикчилери «Шынның» арыннарынга көстүп кээр «Аныяк үннер» деп рубриканың адаанга аныяктарның чогаалдарын моон соңгаар-даа парлаарын күзеп, саналдааннар.

Ленинградтың шериг округунуң Армияның спорт клувунуң мотоспортчулары үжен алдын, беш мөңгүн болгаш ийи хүлер шаңналдарны бо чылын чаалап алганнар. Олар бистиң чуртувустуң ат-алдарын эң бедик маргылдааларга камгалааннар.

Делегейниң ийи дакпыр чемпиону, делегей клазының спорт мастери, Совет Армияның прапорщиги Геннадий Моисеевти клубта эң дээрелерниң бирээзи деп санап турар. Геннадий спортчу оруун Ленинградтың А. А. Жданов аттыг пионерлер ордузунга эгелээн.

Чоокта чаа делегей чемпионады доозулган. Аңаа Моисеев база катап эң шыырак мотоспортчу болган, а бо хүн ол ээлчегниг маргылдааларга киржиринге белеткени берген.

ЧУРУКТА: делегей клазының спорт мастери Геннадий Моисеев.

П. САБАДАШТЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

Кызыл хоорайның амыдырал хандырылга комбинадында мурнакчыларның саны хөй. Оларның бирээзинге парикмахер Валентин Антонович Коваленков хамааржыр.

В. А. Коваленков бодунга алган хүлээлгезин, планныг онаалдаазын доктаамал ажыр күүседип турар. Ооң ажылы өске өөрүнден бедик культуразы болгаш шынары-биле ылгалып турар.

В. А. Коваленков—аныяктарның үлегерлиг дагдыныкчызы. Ооң өөреникчилериниң саны хөй. Олар бо хүннерде дагдыныкчызындан чыдып калбайн, эки көргүзүглерлиг ажылдап турарлар. Аныяк баш таарыкчыларының бо чайын болуп эрткен ийиги республика слёдунга ооң өөреникчизи Надежда Горина тиилекчи болган. Хоочун мастер чоокта чаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижик-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: В. А. Коваленков ажыл үезинде.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

Кедээге спортту сайзырадыр

Партия, совет органнарның удуртулгазы-биле республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилели сөөлгү чылдарда спорт-массалыг ажылды экижидер дээш тодаргай хемчеглерни ап чоруткан. Амгы үеде совхозтарда, кодээ ажыл-агыйбүдүрүлгелеринде, албан, организация, өөредилге черлеринде 81 күш-культура коллективи ажылдап турар. Ында 7500 хире спортчу хаара туттунган. Эрткен чылын ССРЭ-ниң бир спорт мастерин, спорт мастеринге бир кандидатты, спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң 6 спорт мастерин, бирги разрядтың 40 спортчузун белеткээн.

Зона болгаш республика маргылдааларынга Тываның кодээ спортчулары киришкеш, чамдык эки түңнелдерни чедип алган. РСФСР-ниң чадарының шилиндек командазының составынга Раиса Тутатчикова киришкеш, ССРЭ-ниң бирги чери дээш маргылдаага шаңналдыг черни алган. Хаакчы Сергей Золотухин «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң Төп Чөвүлелиниң шилиндек командазының кежигүнү болуп турар. Кодээ волейболистер республика чемпиону атка төлептиг болган. Өвүрнүң шыдыраачызы Ооржак Кызыл-оол республика чемпиону аттың эдилекчизи. Бо бүгү чедиишкиннерниң дугайында республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң V пленумунга ооң даргазы Б. Б. Кувезин илеткелинге чугаалаан.

Кодээде спорттуң материал-техниктиг баазазы чыл келген тудум-на экижип орарын илеткелчи демдеглээн. «Улуг-Хая», «Өөк» совхозтарда, Чадаана хоорайда спорт залдыг Культура бажыңнары ажыттынган. «Улуг-Хая» совхозтуң удуртукчулары (директору В. Винников, партком секретары Б. Моңгуш-оол) спортту сайзырадыр, материалдыг баазазын экижидер, ажыл-ишчилерни спортче хаара тудар хемчеглерни ап турар.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир спорт ажылында улуг четпестер барып илеткелчи айыткан. Кодээниң чурттакчы чонунуң ортузунга күш-культураны болгаш спортту улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында РСФСР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң коллегиязының, ВЛКСМ ТК-ның секретариадының, Россия Федерациязының спорт комитединиң, кодээ ажыл-агый болгаш белеткел ажылдакчыларының база албан-хаакчыларының профэвилелиниң республика комитединиң болгаш «Урожай» ниитилелиниң Төп Чөвүлелиниң президиумунуң 1975 чылдың март 25-те хүлээп алган чугула доктаалын спорт комитеттери четпес күүседип турар.

Совхозтарның хөй, нуруузунда стадион, спорт залы, комплекстиг спорт шөлү, спорт дериг-херекселдери чок. Ооң уламындан спорт ажылы кошкак, ГТО-нуң нормаларын дужаар хемчеглерни албайн турар.

Республиканың 36 ажылагыйында методист-инструкторну тургускан. Оларның кол сорулгазы болза кодээниң ишчилериниң ортузунга спорт-массалыг ажылды экижидер хемчеглерни алыры болур. Ындыг түрбүже дыка хөй методистер спорт ажылынга кандыг-даа хамаарылга чок даалгаларны күүседип турар.

Районнарның «Урожай» эки тура спорт ниитилелдериниң даргаларының үнер, кирер чоруу кончуг хөй. Оларны шилип алыр, ажылга быжыглаар, деткиир, дузалаар талазы-биле ап чорудуп турар хемчеглер четпес. Чер-черде партия, совет органнар спортту сайзырадырынче ам-даа кошкак кичээнгей салып турар.

Кодээ спортчуларының мергежили чавыс болуп артпышаан. Моон чылдагааны тренерлер, судьялар белеткээр ажылды спорт ниитилели багай чорудуп турарында дээрзин сапал бергеннер шып шүгүмчүлээн. Ооң уламындан дыка хөй районнар мергежилдиг, аныяк спортчуларны өстүрбейн турар.

Школачыларның күш-дамыр кижизидилгезин амгы үениң негелделеринге дүүштүр тургуспаан. Күш-культура башкылары чедишпес, ынчангаш тускай эртем чок кижилер ажылдап турар.

Үстүнде айыткан болгаш өске-даа четпестерни чайладыр, кодээге спортту сайзырадырынче угланган хемчеглерни айыткан доктаалды пленум хүлээп алган.

Т. ХЕРТЕК.

СОНУУРГАКТАРГА

КАЙГАМЧЫК ЧАРАШ ЧУРУК

1911 чылда делегейге мындыг дыңнадыг үнген: «Францияның Лувр хоорайы хоозураан—чок дээн чараш «Монна Лиза» («Джоконда») чиде берген!». «Монна Лизаны» дележип турган музейниң директору биле 257 ажылдакчызын байысаап, салааларының изин полиция бастырып ап турган. Ол ышкаш 100 муң дөрбелчин метр черни кончуг хынамчалыг дилээн. 27 ай эрткенде «Монна Лизаның» сураа Италияда деп дыңналган. Ону музейге ажылдап турган маляр Перуджа Винченцо оорлаан болган. Ол чурукту Винченцо 500 муң лирге саткан. «Джоконда» делегейде эң-не үнелиг чурук деп санаттынып турар. Ооң өртээ 500 миллион франкыга доктааттынган.

Шаанда Францияның хааны Франциско I ол чурукту 12 муң франк-биле садып алган. Дайын чылдарында, 1945 чылга чедир, «Джоконданы» Францияның янзы-бүрү районнарынга чажырып турган. Сөөлгү чылдарда дугуржулга езугаар Москвага, Вашингтонга болгаш Токиога делгеп көргүскен. Ооң хемчээли 77Х53 сантиметр, а деңзизи контейнер-биле 250 килограмм. Леонардо да Винчиниң бо кайгамчык чуруун Лувр хоорайның бүдүн чартык миллион чурттакчылары чыл бүрүде доктаамал сонуургап көрүп турар.

В. ЗАХАРЬКО.

ЭЛДЕПТИГ ТЫВЫШ

Бо чылдың июнь 24-те Кыргаллах хемниң унундан элдептиг тывышты геологтар казып үндүрген. Ол дээрге мамонт оглунуң мөчүзү болган. Бүткүр бодун дош шыва алы берген ол тывыш черден ийи-ле метр ханы черге чыткан. Мамонт оглунуң мөчүзү доң чыдырда кежиниң дүгү хевээр турган. Кажан ону эргизерге, ол дүк дүжүп калган.

Сусуманскиниң арыглал комбинадының геологтарының бодап турарын ёзугаар алырга, эл мамонт оглу улуг эвес хөлчүгеш дүвүнче дүжүп өлген хире. Ол дош хөй-хөй чүс чылдарның дургузунда ооң хевир-дүрзүзүн үревейн, чаңгыс аай температурага «шыгжап» келген.

Чогум-на эки билдичмес чүүл мында эвес: мамонтыларның үксаазы 10 муң чыл бурунгаар читкен, а ол тывылган мамонт оглун «ажааган» породаларның «назыны» чүгле 1500 чыл болуп турар. Бо чурагайларның аразында ылгал-даа улуг. Ооң чылдагааны ам-даа илеревээн.

Мамонт оглунуң мөчүзү тывылган соонда, дөрт хонгаында ону Магаданче шинчилээри-биле аппарган. Моон мурнунда мамонт оглунуң ол хире бүдүн мөчүзүн кым-даа тыппаан чүве-дир.

И. АБЕЛЕНЦЕВ.

Сусуман хоорай.

БАЛГАЗЫННЫҢ № 2 КПТУ-ЗУ 1977—1978 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА ДАРААЗЫНДА ТУСКАЙ ЭРТЕМНЕРГЕ ӨӨРЕНИКЧИЛЕР ХҮЛЭЭП АЛЫР

1. Дугуйлуг болгаш илчирбелиг тракторларга, оларга кожаар машиналарга, комбайннарга, транспорт тракторларынга ажылдаар III класстыг тракторист-машинистинге. Өөренир хуусаазы бир чыл. 6—10 класс эртемниг, 16 хардан өрү назылыг оолдарны болгаш уругларны хүлээп алыр.

2. Мал ажылының фермаларынга механизастаттынган ажылдарны күүседир, ииштики күш болгаш чырыдылга дамчыдылгаларын таарыштырып кылыр, болунда болгаш кожуп алыр херекселдерлиг дизельдиг тракторларга ажылдаар, машиналарның болгаш дериглгелерниң техниктиг хандырылгазын күүседир, автомобиль чолаачылаар, чуруктарны болгаш схемаларны номчуп билир, электромонтёр мергежилдиг, мал ажылының фермаларынга механизаторларга. Өөренир хуусаазы ийи чыл. Ажыл-агыйларның чорутканы-биле сес класстан кудү эвес эртемниг, 16 хардан өрү назылыг оолдарны болгаш уругларны хүлээп алыр.

Училищеге хүлээн алганнарны үш катап чемгерер, хеп болгаш стипендия-биле хандырар.

Училищени тергиин эки доосканнарны, бир эвес күзээр болза, күрүнениң долу хандырылгазынга Ачинскиниң индустриалдыг-педагогика техникумунче өөредири-биле чорудар.

Училищеде техниктиг чогаадылганың, бот-тывынгыр уран чүүлдүң бөлгүмнери, хол бөмбүүнүң, хостуг хүрештиң, стол теннизиниң, шыдыраанын секциялары ажылдап турар.

Директорга билдириишкинге дараазында документилерни кожар:

1. Эртемиин дугайында херечилел азы шынзылга.
2. Паспорт, төрүттүнгениниң дугайында херечилел.
3. Өг-бүлезиниң дугайында шынзылга.
4. Совхозтан чоруткан бижик.
5. Ала-иезиниң хүлээлгези.

Училищениң адрези: **Таңды район. Балгазын суур. № 2 профтехучилище.**

Телевидение

НОЯБРЬ 23-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—«Революциядан төрүттүнген». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 7-ги фильм.—«20-же дүнеде».
12.05—«Кино аян-чоруктарының клуву». Дамчыдылганы журналист О. К. Игнатьев чорудар.
13.05—16.30—Чапсар.
16.30—Документалдыг фильмнер программазы.
17.30—«Төрээн бойдус».
17.45—«Совет күрүнениң болгаш эргениң үндезиннери». «Совет хамаатызы болур».
18.15—«Некрасовтуң лирикасы».

КЫЗЫЛДАН

18.45—Телемедээлер (орус дылга).
18.55—«Ак-көк хөл». Документалдыг фильм.
19.05—«Улустуң чогаадылгазы». Дамчыдылга.
19.45—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.
20.10—«Классиктиг хүрешке Европа чемпионнарының кубогу. ЦСКА-ның аар атлетика ордузундан дамчыдылга.
20.50—Документалдыг фильмнер программазы.
21.20—«Музыка амыдыралы». Тележурнал.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—Спортчу программа: 1. Футболга УЕФА-ның кубогу. 1/8 финал. «Динамо» (Тбилиси) — «Грасс-хопперс». Тбилисиден дамчыдылга. 2. «Спортлото» тиражы. 3. Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Рига) — ЦСКА. 3-кү оюн. Ригадан дамчыдылга. Төнчүзүнде медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.45—«Эртем бөгүн».
19.15—«Горнистер харыылаңар!»

КЫЗЫЛДАН

20.00—Чарлалдар.
20.05—«Совет ырның антологиязы». Фильм-концерт.
20.25—21.35—«Дориан Грейниң портреди». Телефильмниң. 2-ги серия.

НОЯБРЬ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—«Горнистер харыылаңар!»
11.15—«Сылдысчыгаш». Уругларга киноальманах.
12.05—«Адалары болгаш уруглары» деп бөлүктен. «Үндезиннер» деп документалдыг телефильм.
12.35—16.30—Чапсар.
16.30—Документалдыг телефильм.
17.30—«Шыдыраа школазы». Эгелеп чоруурларның клазы.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.10—«Азия диптиң төвүнде». Дамчыдылга.
18.40—Телемедээлер.
18.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.00—«Чалыыларның адрестери».
20.00—Медээлер.
20.15—«Миллионнарның ленинчи университеди».
20.45—Латвий ССР-ниң күрүнениң «Дайле» деп танцы ансамблиниң концерти.
21.40—«Революциядан төрүттүнген». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 8-ки фильм— «Хуулгаазыннар».
23.00—«Үе». Информастыг программа.
23.30—«Чурттап чораан» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. (Чогаалчы В. Шкловскийниң сактыышкыннары). 2-ги серия.
00.30—01.10— Фильм-концерт. (Польша). Төнчүзүнде медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.00—«Джек Лондонунуң төрээн черинде».
18.30—«Чогаадыкчы».

КЫЗЫЛДАН

19.00—«Аркадий Райкин». Документалдыг фильм.
20.15—Тыва АССР-ниң телевидение болгаш радиодамчыдылга комитединиң симфония оркестриниң концерти.
20.45—21.15—«Черивие — оранывые». Документалдыг фильм.

Солуннуң дараазында номери ноябрь 25-те үнер.

Редакторнуң оралакчызы К. Н. САТ

АГААР

Бөгүн республиканың чамдык районнарынга быскан хар чаар. Барыын чүк утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы мурнуу-барыын районнарга 3—8, өскелеринге 0—5 градус соок болур.

Кызылга база быскан хар чаар. Барыын чүк утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 0—5 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 12—14, хүндүс 4—6 градус соор.

КИНО

НОЯБРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сиявуш дугайында чугаа» (2 сериялыг) 9.30, 13.00, 16.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Синдбадтың чедиги аян-чоруу» 9.15, 12.45, 18.45, Киноклуб: «Эзир оолдары» 15.00, «Чингачгук улуг чылан» 11.00, 17.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бо ёзулуг эрдир» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ынакшылдың будужу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

НОЯБРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сиявуш дугайында чугаа» (2 сериялыг) 9.30, 13.00, 16.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чингачгук улуг чылан» 9.00, 14.50, 16.35, Киноклуб: «Светофор» 10.45, «Эргим Луиза» 12.30, 18.20, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дазылдары чок ыяш» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Адазы чок» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000
Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузут килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16332. Чагыг № 271.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия садыының талазы-биле болгаш ном эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01323.